

**„És lészen csillagfordulás
megint,
és miként hirdeti a Biblia:
megméretik az embernek
fia,
s ki mint vetett, azonképpen
arat.
Mert elfut a víz és csak a kő
marad,
de a kő marad.”
(Wass Albert)**

**XXXI. évfolyam 10. szám
2024. október**

Bulányi Gy.: Emberhez méltó teológia	5690
Farkas I.: Régi képeket nézegetve	5692
Barcza B.: Az emberhalász születése	5695
Merza J.: A hely szelleme	5697
Király I.: Indulatról könnyedén	5704
Habos L.: Nem kell félni	5705
Küng H.: Az első nagy konfliktusok...	5706

« Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért,
nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért. »
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

BULÁNYI GYÖRGY

EMBERHEZ MÉLTÓ TEOLÓGIA...

1.

Valamikor az élet ütőerén tartottam a kezemet. Legalábbis azt gondoltam, hogy tudom, hogy hány óra. A csehek már másodszor csinálnak olyasmit, amire mi nem látsunk képesek lenni. Mit csinálnak? Felmérik magukat a cseh katolikusok, hogyan állnak az Úr színe előtt. Már kétszer is megtették. Hírt adtunk mind a kettőről a Koinóniában. Először: a 2000/novemberi számban, ahol nemcsak lefordítottuk Oto Mádr Conciliumban megjelent cikkét (Földalatti egyház: világiak részvétele vagy szektásodás), hanem foglalkoztunk is vele (A Concilium 36/3-as száma). Másodszor pedig a jelen és múlt havi számunk hozza – két részletben – egy szerzőpáros, Dolista és Machula írását: A teljes szkeptizmus a felsőbbség iránt.

Valamikor. Mikor gondoltam magamról, hogy tudom: hány óra? Úgy ötven-hatvan-hetven évvel ezelőtt. Láttam – mert benne voltam – a mátyásföldi egyházközség életét. Végigregöltem cserkészeimmel a szabolcsi falvakat, s mellékesen Zoltán Palinak összeragöltünk '47-ben egy Barankovics-párti képviselőiséget is. S Debrecenben s az ország bármely városában megmozdult ifjúság, férfiak és nők, amikor '48 körül magyarázni kezdtem nekik a nem-szalón Krisztusról és a kisközösségekről. A java papok mind velem voltak, s csak a jezsuiták terjesztették rólam, hogy biztosan zsidó vagyok, s ebből magyarázható nagy-nagy nyugtalanságom. A püspökök kissé

óvatosak voltak, de megszelídítettük többnyire azokat is. Egy egészségesen és egységesen lélegző egyházban éltem. A fogoly bíboros is rangot adott bátorságunknak. A békepapok, a Rákosival megegyezők, azaz neki engedelmeskedők még erős kisebbségben voltak akkor.

Aztán később is, amikor kijöttem a börtönből és szállító munkás státusban ugyan, de minden vasárnapomat, hajnaltól kezdve, a péceli plébánián töltöttem és miséztem, prédikáltam, gyóntattam naphosszat... – akkor is tudtam, hogy hány óra. Majd ugyanígy voltam a 70-es években, amikor az elején megírtam a Lelkipásztori Marketinget, a végén pedig az Egyházrendet. Ebben a két évtizedben is úgy gondoltam, hogy látom, mi van az egyházban. 1950-től 1980-ig. Mi vagyunk az egyház-élményem és élményünk volt. Aztán meg kellett tanulnunk, hogy á – dehogya: szemét, egyházbomboló eretnekek vagyunk! A korábbi harminc év alatt végig – találkoztam nagy titokban püspökeinkkel, s mindig ugyanazon az oldalon voltunk. Utána már csak Endreyvel, meg még egy-kettővel. Ezután lettünk eretnekek.

Hogyan is írta magánlevelében Ratzinger? Így: Reméltem, hogy az Ön számára magától értődő lesz az egyház ítélete után újra orientálódni... mihelyt tudomására jut... Hiába remélte. Nem volt számomra magától értődő az újra-orientálódás. Ha eddig a

földalatti kisközösség volt az üdvösség útja, mért lesz ezentúl a megegyezés és a kommunistáknak lefekvés az üdvösség útja? Azért nem volt magától értődő, mert e három évtizedben megtanultam csak Jézusra figyelni. S az egyház ítélete után orientálódni már csak akkor tudtam, ha ez az egyházi ítélet Jézus után orientálódott. A kommunisták által halálra félemlített Lékai szájából nem tudtam és nem is akartam az egyház ítéletét hallani, mert az egyház szent szó volt nekem: azokat jelöli, akik Jézushoz igazodnak. Ma is azokat.

A 80-as években az egyházi cselekvés vagy szereplés porondjára kerülnek azok, akik eddig nem voltak ott láthatók-hallhatók. (Azok, akik korábban hétköznap láthatatlanok, vasárnap meg érthetetlenek voltak – vagy nagyon is egyértelműen fűjták, amit kellett.) Ez az évtized az egyház meggyalázódásának az évtizede: mi sűrű sorokban megyünk a börtönbe, s elítélőink immár nemcsak a Párt, hanem az egyházi hierarchia is. Ez utóbbi is, melynek ítélete szerint a Bokor katonáskodást-nem-vállalói megbontják az egyensúlyt a Varsói Szerződés és a Nato között (Paskai teológiai érve!).

Az a folyamat, amely a II. vatikáni zsinattal kezdődve 1964-ben részleges megállapodást eredményezett a Párt s a vatikáni hierarchia között, felgyorsította a katolikusok elhűtlenedési („szekularizációs” – Gergely J. szerint) folyamatát, ami egyébként a 45 utáni rendszerváltásnak keményen szorgalmazott követelménye és következménye is volt. Pécelen a 60-as években, a legkeményebb papi helytállás mellett is észlelhető volt a templomba járók lassú fogyatkozása. A folyamatnak csak a felgyorsulását eredményezte a megállapodás. Ja, ha a papok lefekszenek, akkor mi sem kockáztatjuk a bőrünket! – így gondolkodott a templombajárás kockázatát mérlegelő állam- és egyházpolgár.

Világossá akarom tenni pozíciómat. Helyzetemből folyóan én csak ezt gondolhatom: az ateizmustól kapott egyházi működési lehetőségek nem szolgálhatják Jézus ügyét, mert e lehetőségeket az ateisták csak akkor adják, ha lényeges jézusi tartalmakat zárójelbe teszünk. Példa: Poggi monsignore, a Vatikán utazó nagykövete közli velem '81 tavaszán a Hiltonban Miklós Imre üzenetét, hogy hajlandó zöld utat nyitni mindenféle kisközösségi munkának, ha lemondunk a katonáskodás megtagadásáról. Mit ér a kommunisták nagy ajándéka: szabad immár világiakból is hitoktatókat képeznünk? Mit ér ez, ha egyszer azon azt kell megtanulni, hogy Jézus és a kard szépen megférnek egymás mellett. Kopernikuszi fordulat játszódott le bennem az elmúlt félszázadban, amikor megértettem: államilag megengedetten mondhatom a katolikus krédót, ha egyszer a katolikus embernek szabad gyilkolnia, s erőszakot igénybe vennie. Mondhatom, de Jézus Istene előtt meg nem állhatok. Bizony mondom, nem ismerlek titeket! Mert az Uram, Uram mit sem számít, csak a mennyei Atya akaratának teljesítése.

Következésképpen én e félszázad egyháztörténetét egyszerűen látom. Fölfelé ment az egyház jézusi ázsiója, amíg a jézusi tartalmakat hirdethettük benne, mint egyházi tartalmakat. S lefelé megy az egyház Jézust megmutató szerepe, ha ezeket nem hirdethetjük. Tudom, hogy a Bokor ezeket a jézusi tartalmakat képviseli. Tapasztalom, hogy ezektől a jézusi tartalmaktól 89 előtt és 89 után egyaránt elzárkózik a római és a hazai hierarchia hatására a Jézustól egyre inkább eltávolodó hazai egyház – hierarchia és hívők egyaránt. Nincs, aki szót emeljen kirekesztésünk ellen: nem vállalják fel. Ennek az egyháznak lehet ötször vagy ötvenszer annyi megnyilvánulása, mint amire az elnyomatás éveiben lehetősége volt, de az ötször vagy ötvenszer annyinak jézusi értéke kizárólag a megnyilvánulások jézusi tartalmától függ. Ugyan mennyi lehet ez az érték, ha egyszer minket, múltunkat félre kell tolnia?!

2.

Oto Mádrnak megvan a maga nem nagyon elismerő véleménye mind Davidek, mind a magam teológiájáról. Dolista és Machula viszont inkább ismerteti a cseh teológiát (a magyarral ugyanis nem foglalkozik), mint minősíti. De közös Mádr és a szerzőpáros munkájában, hogy mindhárman a múlt ellenálló és börtönviselt teológusaira emlékeznek, s egyikük sem említ bárkit is az államhatalomtól elfogadott 89 előtti teológusok közül, vagy a 89 után beköszöntött politikai szabadságban feltűnő teológusok sorából. (Nálunk azonosak a két csoport személyei – s ez érvényes más foglalkozásokat űzőkre is, még a politikusok egy részére is.)

Emberhez méltó élet csak emberhez méltó gondolatból fakadhat. Az emberhez méltó teológia meg miből fakad? Nem abból, amiből az emberhez méltó tudomány. A tudományt, a filozófiát és a teológiát meg kell különböztetnünk egymástól. A tudomány tapasztalatokat rendszerez. A filozófia viszont emberben megszülető olyan gondolatokat rendszerez, amelyek nem ellenkeznek a gondolkodás törvényeivel. És a teológia mit csinál? A különféle vallási közösségeken belül tekintélyre jutott nézeteket rendszerezi.

Míg a tudomány egyetlen, mert a tapasztalatok nem ellenkezhetnek egymással... míg a filozófia elvben egyetlen, mert a gondolkodástörvények azonosak, csak a gyakorlatban a gondolt eredmények mikroszkóppal vagy centiméterrel nem igazolhatók... – addig a teológia elvileg akárhányféle. A hatmilliárd embernek nem azonos az ujjbegye, s nem azonos az sem, hogy mit gondol Istenről. Ha mind a hatmilliárd tudna találni magának tíz-tíz embert, aki elfogadja azt, amit személy szerint ő maga gondol az Istenről, akkor lehetne hatmilliárd vallás a jelenben. Mivel azonban tízszer kevesebben, azaz csak hatmilliárdan vagyunk, a mondott tíz-tíz személy segítségével csinálhatnánk hatszáz millió vallási közösséget. Csinálhatnánk, de

nincs annyi. Mennyi van? Kevesebb. Hazánkban van talán kétszáz bejegyzett vallási közösség. Ha nem volna létszám- és egyéb küszöbe a bejegyzésnek, talán volna négyszáz is. Ennek a négyszázaknak legalább 95 %-a nem magyar produktum, másutt találták ki; mi csak – mondjuk – húszat hívtunk belőle életre. Summa: a tízmillióra esik húsz vallás. Tízmilliárdra húszezer. Aligha van ennyi. De van – mondjuk – hatezer, s mindegyikükre esik átlagban egy millió hívő.

Vallási közösség akkor támad, amikor valakinek istenélménye, istentapasztalása, vagy egyszerűbben: csak gondolata támad Istenről, s ezt olyan erővel tudja közölni, megjeleníteni életvitelben, csodában, liturgiában embertársai előtt, hogy amit képvisel, hitellel talál náluk. Ábrahám istenélménye hitellel talált feleségében, fiában, unokájában, azaz Jákob/Izraelben, s annak ivadékaiban: Mózesben is. Mindezek az ivadékok elhitték Mózesnek, hogy szólt hozzá Isten az égő s el nem égő csipkebokorból, s ebből lett a zsidó vallás. Valakik elhitték, hogy Jézus az Isten fia, és feltámadt, miután saját és zsidó főpapja keresztrefeszítette, s ebből lett a ma már közel kétmilliárdnyi kereszténység – mindenbizonyal ezernél is több felekezetre bomolva. Felekezés pedig úgy történik, hogy Luther nem hisz a pápának, s valakik meg hajlandók hinni Luthernek, s lesznek lutheránusok, azaz evangélikusok. VIII. Henrik, Kálvin, Zwingli, Jakob Hutter viszont nem hisz Luthernek, de talál olyanokat, akik hisznek az említetteknek, s lesznek az anglikánok, reformátusok, zwingliánusok és hutteriek. Mindezen s a többi nem említett keresztény és nem-keresztény valláson, vallásfelekezeten belül óhatatlanul csinálják a teológiát. Mért óhatatlanul? Azért, mert igazolni kell, hogy nekünk van igazunk, s nem a többi hatezernek.

3.

Hogyan kell emberhez méltó teológiát csinálni? Előbb azt mondom el, hogy hogyan nem lehet. Így: biztosan nekem van igazam, és mindenki más vagy hazudik, vagy téved. Toynbee szerint a vallások eredeti bűne: az önközpontúság. Ennek az oka: mindegyik meg van győződve arról, hogy csak egyetlenegyszer történt kinyilatkoztatás az Isten részéről, s ezt történetesen éppen az ő biológiai-szellemi ősei kapták meg. Ha pedig ugyanazt a kinyilatkoztatást ápolja, tiszteli két vallási közösség, akkor azon az alapon képviselhetik az egyes felekezetek a vastagon szedett tételt, hogy az Isten az ő felekezetük alapítóját vagy mindenkori vezetőjét ajándékozta és ajándékozta meg azzal a képességgel, hogy szolgáltatni tudja az emberiség számára az egyedül helyes eligazítást, s minden, ami ettől eltér, az – minimum – tévedés következménye. Így nem lehet emberhez méltó teológiát csinálni. Sajnos: az emberiség eddigelé főleg vagy kizárólag ilyen emberhez nem méltó teológiát csinált. Azt hiszem, ma is ezt csinálja. Csak a múltban sokkal sűrűbben végezte ki a tőle eltérő eredményre jutókat, mint a jelenben. Ez

az engedékenység azonban sajnálatosan nem annyira a tolerancia, mint inkább a közöny eredménye. Akik számára nagyon fontos, hogy csak a maguk teológiájának legyen igaza, azok ma is sokkal sűrűbben iktatják ki az életből a más hiten levőket.

Egykori dogmatanárom szerint elő kell venni a kiskatekizmust, s azt kell magyarázni – így kell teológiát csinálni. Hát lehet így is, de aligha visz előre, mert féltő, hogy a gondolkodó emberben közönyt szül, a primitívben pedig fanatizmust, esetleg gyilkolási hajlandóságot is. Hogyan kell tehát emberhez méltó teológiát csinálni? A kiskatekizmus biztosan az első lépések közé tartozik, bár nem a legelső. A Kis kacsóid összetéve szépen, / Imádkozzál édes gyermekem – hamarabb formálja lelkünket. Később ajánlatos egy nagyobb katekizmust is elolvasni. Aztán lehet arra az eredményre jutni, hogy vallom mindig azt, amit vallásom vezetői mondanak, mert teljeséggel rendetlen dolog, hogy felmondok egy hitvallást, aztán nem hiszem, amit mondok, meg nem egészen azt hiszem, amit a szöveg mond.

Ezzel a dolgok közepébe érkeztünk. Hogyan mondhatom egy szövegre azt, hogy hiszem, amikor jól tudom, hogy milliárdok másra mondják, hogy hisznek? És hogyan mondhatom, amikor tudom, hogy nálam sokkal képzetesebb emberek abszurdumnak tekintik hitvallásom szövegének egyik vagy másik kitételét? Mit is jelent tehát, amikor valaki ezt mondja: hiszek? Gyerekkorban hiszünk anyukánknak, mindabban, amit mond, s a tanító néninek is hiszünk, hogy az a betűt tényleg úgy kell leírni, ahogy ő mutatja. Úgy gondolom, hogy ez a hit = a teljes bizalom egy személyben: ez a személy nem akar nekünk rosszat, nem ver át, javunkra van és él nekünk. Negyedik elemista koromban a tanító bácsi büntetésül az utolsó padba ültetett. Azt tanítottam, hogy Újpest – város, s számomra elképzelhetetlen volt, hogy Budapest tövében legyen egy másik város is. Jelentkeztem, s alighanem a kételkedésemet teljesen kifejező hangszóval ennyit mondtam: Újpest – város? Azonnal szedhettem a cókómókom. Befejeződött életem 9. évében az ősbizalom kora. A tanító bácsi pimaszságnak vette. Ahogy Ratzinger leveléből kiderült, ő is pimaszságnak vette, bár a 60-as éveim második felét tapostam már, s ő egy tízessel fiatalabb is volt nálam. Megint vehettem a cókómókomat. Nem akartam pimasz lenni sem a negyedik elemiben, amikor ő született, sem hatvan évvel később, 1987-ben, amikor őmiatta vehettem a cókómókot...

Mondhatom, hogy hiszem, hogy Jézus az Isten fia. Mondhatom, hogy ő mindenben eligazított minket, s az evangélisták hűségesen írták le, amiket mondott. Mondhatom, hogy a római egyház szenthagyományára tévedhetetlenül eligazít engem abban, hogy miként kell értenem Jézus szavait. A tanító bácsinak annak idején csak ennyit kellett volna mondania: Kisfiam, hogy

melyik falu s melyik város, azt a belügyminisztérium határozza meg, s már éppen húsz éve (1907) papirosuk van az újpestieknek, hogy ők bizony város. S megnyugodtam volna. A Ratzinger pedig azt írta nekem, hogy papi alapmagatartásból kellene tudnom, hogy minden úgy igaz, ahogy nekem az egyházi illetékesek mondják. Például Lékai, aki közölte velem pár évvel korábban, hogy Gál, Vanyó, Huba hivatalból képviselik számomra az egyház tévedhetetlen tanítását. Ma is hiányzik belőlem irányukban ez az ősbizalom. Nincsen papirosuk a Jóistentől, ahogy az újpestieknek volt a minisztériumtól.

Mi tehát a hit, ha egyszer a személyiségfejlődés következtében az embert elhagyja az ősbizalom? Lehet, hogy az ősmagyarokban érvényesült az ősbizalom, amikor s számán a tetejetlen fa története kapcsán elmondta, hogy milyen a világmindenség. De bennem már nincs. Miért vagyok akkor római katolikus? Ez a kultúram. Ez ma az én tetejetlen fám. Ami a hatezer vallás hitvallásában található, azoknak a tételeknek java része igazolhatatlan és cáfolhatatlan. Az enyémekben is, a másokéban is. Hogyan igazolható Jézus istensége? És hogyan cáfolható? Nem lehet igazolni, nem lehet cáfolni. Nem is kívánják a kereszténytől. Csak azt, hogy higgye.

Mi tehát ez a hit? Emberhez nem méltó hiszékenység? Mindenképpen veszedelmes valami. Aki elhiszi magáról, hogy birtokában van az igazságnak, s egyedül ő van birtokában annak, az történelmet csinál. Sajnos, nem az Isten Országának történelmét, hanem a világot, amely Jézus szótárában sátni jelentésű – a világ fiai. Könnyen olimpiai bajnok lesz a kultúrák között – a népek kirablásában, legyilkolásában. A keresztény népeket ezzé tette a hit. Nem a szeretet erőit, hanem a rablás és ölés erőit fokozta fel bennük.

Nem érdem és nem kiváltság. Nem saját derékségem következménye, és nem is Isten ajándéka, hogy azt hiszem, ami elválaszt engem a világ többi hatezer vallásának hittartalmaitól. Kultúrát is választ az ember, és vallást is. Kultúrát sem választ az ember, és vallást sem. A kultúrát, melybe beleszülettem vagy amelyet választottam, a vallást, melybe beleszülettem, vagy választottam – az ember megbecsüli. Nem objektív értékítéllettel, csak szubjektíval:

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!

Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.

Itt boruljon rám a szemfödél, itt

Domborodjék a sír is fölöttem.

Lehet számomra nagyon is drága a vallásom, de tudjam, hogy embertársaim számára ugyanolyan drága lehet az övék. Egyetemes emberi jelenség, hogy az ember meg akarja ragadni az őt megteremtő Istent a maga teljes valójában, s kultúráként különböző eredményt hoz ez a megragadási törekvés. Homo est animal religiosum, de ahányféle az ember, annyiféle a vallása, s nincs

értelme annak, hogy kinek sikerült igaz képet rajzolni Istenről. Lehet csodálni egymást azért, amit meglát a véges ember a végtelen Istenből. De ha pogányokról kezdek beszélni, a következő pillanatban már a kardomat ránthatom, s ez biztosan idegen az Istentől.

Az ember vallást teremt – ez a fides generalis. Az ember különböző és különböző vallásokat teremt – ez a fides specialis. S az ember a lelkiismeretében csalhatatlanul tudja, hogy jónak kell lennie, hogy nem szabad azt tennie mással, amit nem kíván magának, hogy úgy kell szeretnie felebarátját, ahogy saját magát – s ez a fides universalis. Általános, sajátos és egyetemes hite van embernek. Ez a harmadik, az e g y e t e m e s az, amely erkölcsi feladatként jelentkezik az ember életében. Ennek a teljesítésén fordul az Isten Országa.

Az elmúlt félszázadban cseheknél, másutt, nálunk, akárhol lehetőségünk támadt ennek a feladatnak a meglátására. A hierarchiák keményen fizettek a meglátásért. Lényegében leeretnekeztek érte. Milyen alapon? Eltértünk vallásunk zsinórmértékétől ebben meg abban meg akármiben. Eltértünk attól, ami az emberiség életében hatezerféle. Eltérünk attól, ami egyedül igaz, s amivel szemben minden más – tévedés.

Talán azért nem születik felmérés az egyházilag-államilag engedélyezett hazai teológiatermésről, mert akik művelik ezt a teológiát, titkon érzik a fentebbiekben elmondottaknak az igazát? Akkor is kár a felmérés elmaradásáért. A felmérés segíthetne meglátni, hogy bármelyik vallás csak folkkór, s Jézus is ezért nem szaporította a vallásokat. Csupán elmondta, hogy mindegyik vallásnak a fides universalis-t, az Istentől az embernek adott egyetemes hittartalmat kell hordoznia, szolgálnia.

FARKAS ISTVÁN

RÉGI KÉPEKET NÉZEGETVE

A LELKIISMERETRŐL, A CSENDRŐL ÉS A GONDOLATOKRÓL

„Sokat tudunk a szemről, de keveset a tekintetről.”

(Yves Bonnefoy: Hollán Sándor, harminc év elmélkedései)

Ülök a fotelemben. Rendes, igazi nagypapafotel. Elöttem, a kis üvegasztalon a számítógép. Bekapcsolva hagytam, bár egy ideje nem nyúltam hozzá. És akkor hirtelen elsötétül a képernyő és megjelennek sorban a képernyővédő válogatta természetfotóim az archívumból. Nagy örömmel nézegetem őket egy darabig, hiszen az én „gyermekeim” mind. Pedig hol vannak már? Térben és időben is messze. Mégis.

Valami belőlük itt van most is bennem, belém épülve. De micsoda? Igen, ez a kérdés. Mi volt életemben a természetfotózás szerepe? Mire tanított? Ez a kérdés jogosan merült és merül fel újra és újra bennem, hiszen életem hatékonysága szempontjából ez a jó néhány év látszólag terméketlennek, haszontalannak tekinthető. Ahogy egyre jobban kiteljesedett bennem az, amit életnek neveznek, vagyis minél inkább értettem és éreztem életem folyásának, múlásának nyomasztó minőségét, ki nem teljesedett lehetőségeit, annál inkább került helyére ebben a folyamatban ez a jó pár „terméketlen” év is.

Valahogyan, mintha emberi, egyéni szinten el lenne határozva, hogy mi, mire való és ha még nem az, hogyan válhat azzá, ami. Nem úgy, ahogy egy fánál, vagy egy hangyánál, hisz ott a kiteljesedésnek nincsenek akadályai. Az akadály teljesen banális: ember vagy, embernek születél és az is maradsz, amíg meg nem halsz! - mondták minden szintű és rangú tanítóim, vagyis pár év tanulási, felnőtté válási időtől eltekintve lezárult, igazából meg sem jelent maga, az idő kísérté folyamatától szinte független másik folyamat. Tenni kell a jót, nem gatyázní! - tették hozzá a legjobbak és igazuk volt. De ehhez nekem – ma már tudom – kellett a természetfotózás néhány éve. Ezt miért nem mondták? Rejtély. Ha tudták volna, hogy erre van szükségem, nyilván mondták volna. Vagy mást sem „csináltam” csak lépésről-lépésre tanítódtam? Visszatekintve, hajlok rá, hogy ezt gondoljam. Visszatekintve. Mintha tanítóim szándékától függetlenül létezett volna valami erő bennem, ami valójában látott képességeimmel, akadályaimmal, tehetlenségeimmel, lehetőségeimmel és lehetlenségeimmel együtt. Vagyis, talán ma már aktívabban létezik bennem az a látás, ami vissza tud rám, a szerves folyamatra tekinteni, ahogy mindennapjait éli. De ehhez először, szép lassan fel kellett ébrednie, megerősödnie, felnőnie, majd minden korábban látottnak, tudottnak az ellenkezőjére fordulnia és köréje rendeződnie. És talán, ennek a láthatatlan folyamatnak az elindulásánál volt szerepe ennek a néhány évnek. Nem tudom. Csak érzem, mert ha rá gondolok, minden tragédiájával és kudarcával együtt szívem melegséggel és hálával telik el. És érzékelem is, mert általa érzékennyé válhattam az élet néhány olyan helyzetére, amire ezt megelőzően érzéketlen tuskó

voltam. Mintha lassan, adottságaim és passzivitásom lehetőségeit, korlátait megismerve előkészültem volna valami másra.

Ez a kérdés azonban rajtam kívül kit érdekel? Valószínűleg senkit. No, de akkor miről is szól az a temérdek írott és folyamatosan íródó könyv, írás. Nagy része nyilván ilyen kérdések felmerülése nyomán keletkezett: mit értettem meg, mit éreztem át, mit tapasztaltam, mit is akarok elmondani? Ki? Hát én, aki írom! Ki én? Igen. Erről a kérdésről fogok írni és a kérdés felmerüléséről és helyéről bennem, természetfotózás közben. Hogy már írtam róla? Hát persze. Egy idő óta másról sem próbálok írni, beszélni, táncolni, énekelni.

A nagy akadály – én valaki vagyok, kész vagyok, tennem kell a jót! Miközben ez igaz: nem vagyok valaki, nem vagyok kész, nem tudom tenni a jót, amíg nem vagyok az, ami vagyok! Azt sem tudom, azt sem érzem mi a jó!

Mégis. Valami lehetséges számomra. Valami, ami nem ellentétes a nagy tanítók tanításának lényegével: „*azt tedd mással, amit te is szeretnél, hogy veled tegyenek*”, és... nézz, hallgass Jézus tanítására! Bár nézhetnék, hallgathatnék! Helyette a tanítványok, a tanítók tanúságtételére nézhetek és annak számtalan és különféle értelmezésére és azok egymás közti ellentmondásaira. Vagy... a lelkiismeretre?! No, de van-e, létezik-e ez a valóság - tulajdonképpen? Nekem ezt, neked azt, nekünk ezt, másoknak mást és ezen összekülönbözve irtjuk egymást? Hallom-e egyáltalán, vagy csak a sajátomat és mások hangját? Mi az a közös ismeret, amit a lélek ismer, hall, lát, amiről beszél? Egyáltalán látható vagyok-e számára, amilyen vagyok? Hol van, mit mond? Bizonyára a fenti arany szabályt. És mégis. Van itt valami, amiről a fák közt járva, a hajnali lucskos réten gázolva, a meredek jeges oldalon felfelé kapaszkodva, vagy csak a rét széli fatörzsön hajnalban szemlélődve lettem előkészítve. Valami, amiről nehéz beszélni. Ezért fotóztam le, hátha úgy... De úgy sem... Akkor most le akarom írni a leírhatatlant? Megpróbálok, hátha így..., de előtte megidézek néhány élő és néhány kortárs klasszikust:

Ez a készségünk nem lép be közvetlenül a szabad döntést meghozó tényezők közé, inkább csak megáll az ajtóban, de egészen addig, a döntés meghozataláig elkíséri úgy az értelmet, mint pedig

az akaratot, sőt, magát az érzelmi élet képviselőjét is ellátja. (Feltéve, ha kellően érett személyiségű a cselekvő ember.)... Ebből adódóan alapvetően érinti a nevelés problémáját, ami ebből a szempontból tulajdonképpen nem más, mint a lelkiismeret képességének készséggé fejlesztése, hogy kellően érzékeny és helyesen ítélő legyen... Mint alapélmény, mintegy rátör az egyénre, mintegy betör a tudatába, melynek szinte ki vagyunk szolgáltatva. Olyan valami, ami – ahogy Heidegger találóan fogalmazza – „belőlem s mégis fölöttem” jön...

Dr. Kuminetz Géza (teológus), 2008. A lelkiismeret a tomista bölcelet tükrében (Tudományos Akadémia-i székfoglaló)

Lényünk mely rétegébe gyökerezik? Hozzákapcsolható-e valamelyik képességünkhöz: értelmünkhöz, akaratunkhoz, az érzelemhez? Mennyiben természetes adottság, és miben módosulhat a kegyelem, a bennünk lakó Lélek által? Hogyan lehet, hogy biológiailag és technikai ismeretekben felnőtt emberekben mintha hiányoznának? Ha ennyire lényünkbe gyökerezik, miért válhatik olyan sok ember „lelkiismeretlenné”? (Boda László teológus: A keresztény nagykorúság erkölcszociológiája)

Micsoda utat kell megtenni addig, amíg az ember eljut egy emberhez méltó misztikus egyesülés

gyakorlatáig! A katolikus szentmise keretében a hívek szentáldozáshoz járulnak /magukhoz veszik a

megszentelt bort és kenyeret/ a hitben, hogy Jézussal valóságosan és misztikusan egyesüljenek.

Katolikussá nevelt lelkiismeretük erre indítja őket. Egyesülni szeretnék Istenünkkel, hogy

lelkiismereti hangunk minél inkább az ő hangja legyen bennünk. (Bokorlelkiség, Gyökérközösség 2015-2016)

1. (emlékeztetők)

„A lelkiismeret nem erkölcsi szabályok ismerete. A lelkiismeret nem az én ismeretem önmagamról. A lelkiismeret a folyamat, ami vagyok és amiben vagyok, s benne a pillanatnyi helyzet lehetséges érzékelése. Ezért az egyéntől, a helyzettől, annak érzékelésétől és az érzékelés teljességétől, minőségétől, vagyis a szervezet érzékenységétől, a szív és az elme minőségétől függ.”¹

A lenti kép a valóságot mutatja. Bárki, aki még akár a kétezres évek elején is erre járt, igazolhatja. Ugyanakkor ma már köze sincs a látható valósághoz. Nemcsak azért, mert évek óta alig van errefelé hó. Nemcsak azért, mert a meredek oldalban lévő, a képen nem látható, jól kitaposott ösvény, amelyet muflon-csapatok tapostak sincs már, hanem azért is mert már muflonok sincsenek errefelé és az összes fenyőt is kivágták, mert a nagy jegesedés kettétörte, vagy kiszáradt, vagy „úgysem őshonos”. A kép mégis a pontos valóság emlékét mutatja akkor, ott és bennem is most, itt. Igen, emlékszem - mondja bennem valaki és közben hallja a hó recsegését a csizmám talpa alatt, érzi a hó illatát, hallja a fejem felett elszálló hollópár kiáltását, érzékeli az orromban megfagyott szőr szúrását és körülveszi az az éber figyelmi állapot, ami mindig és azóta is elfog, ha erre, vagy bárhol az erdőben egyedül járok. Valaki lát, hall, érez, szagol, érzékel bennem és figyel. Valaki: én – mondtam annak idején és még ma is sokszor. Ugyanakkor ott ez az egyedülállóan kék vibrálás. Nemcsak a képen, a valóságban is.

Most is, majd, ha leesik az első hó. Hajnalban, napkelte után, ha nincs köd és felhő sincs az égen, amikor a napfény a Jászhegy gerince fölé emelkedik és lassan lefolyik a Disznós-árok oldalán, rá a fák, ma már bükkök és gyertyánok csúcsára, garantáltan ilyen kék fényben úszik ez a kis kanyargó kocsit. Sok tízszer, százszor vitt erre az utam, sokszor álltam meg itt a kanyar előtt, mielőtt leereszkedtem volna az árokba. Minden egyes alkalommal egy csöppet élesebb lett a hallásom, tisztább a látásom, a szaglásom és kiegyensúlyozottabb a mozgásom. Kezdetben – emlékszem – minden élőlény, állat már jó előre tudta, hogy jövök. Semmi esélyem sem volt, hogy egy villanásnyi időnél tovább találkozzak velük, ha négy lábuk vagy szárnyuk volt. Legtöbbször csak hallottam távolodó zörgésüket, kiáltásukat. Ők minden pillanatban éberek voltak és felkészültek. És eszükben sem volt találkozni velem, sőt... Nagy ívben elkerültek. Aztán lassan, ahogy tanultam tőlük és a saját hibáimból, kialakult köztünk valamiféle játék. Ki tud láthatatlan maradni a másik számára, avagy ki veszi észre előbb a másikat – vagy, talán inkább kinek van nagyobb érzékenysége? Vagyis, részemről a kérdés így kezdődött: kitől kell lassan megszabadulni, kit kell otthon hagyni ahhoz, hogy olyan éber, összeszedett lehessen, mint egy őzbak, vagy egy gidás muflonjerke? Lassan, mert nem akart otthon maradni. Sőt, ő akart vezetni.

Igen. Ezért aztán kezdetben sokszor alulmaradtam. Mégis, rendszerint már indulásnál volt valami a

¹ J. Krishnamurti: a Nincs más forradalom című írása alapján szabadon

levegőben, a fényben vagy a köd illatában, valami, ami emlékeztetett a játékszabályokra és a célomra, ahogy ezen a képen is látszik: a mindent betöltő kék ragyogás. És a hórecség hangja a csizmám alatt. Akkor még nem tudtam, hogy mindez a munkás hétköznapiakra szól, majd egyszer, ha vérré vált.

BARCZA BARNA

AZ EMBERHALÁSZ SZÜLETÉSE

„A Te szavadra azonban kivetem a hálót.” (Lk. 5,5)

Hálátlan mesterség, Uram, az emberhalászat! Hisz te is tudod, átestél minden kínján. Könnyebb a vasat esztergálni, vagy a volánt tekerni, csak egy-két fogást kell tudni, és megy minden, mint a karika-csapás. Nem is szólva a trógerolásról. És ezt még az emberek is munkának tartják. Nem úgy, mint az emberhalászt.

Mennyivel könnyebb volna „kiállni” ebből a munkából, mint Te tetted, mikor csalódottan és fásultan Szíriába dezertáltál inkognitóban. /Mk 7,24/ de mit tegyek a lelkem mélyén most is erősen hangzó hívó és küldő szavaddal: emberek halászává teszek?!

De ma is úgy van, mint a Te korodban. Csak arra figyelnek fel, ami őket érdekli, ami nekik előnyösnek látszik. És az emberhalász kezd megalkudni. Programját, a Te tanításodat, önkénytelenül is, tudattalanul is kezdi igazítani a tömeg ízléséhez, vágyához. Így született meg lassan egy „szalonképes kereszténység”, melyből „okosan” kiszuperáltunk nehezebb és kényesebb pontot. A Te tanításod kicsiség-szegénység-védtelesség programját mesterei mellébeszélésekkel nagyság-gazdagság-önvédelem programmá dagasztottuk. Határokat nem ismerő „adás-törvényed” helyett a „vevés-törvényt” igyekeztünk jogi szankciókkal körülbástyázni. Bocsáss meg, Uram, de sodort a vágy, hogy ízlésesen csomagoljuk keserű piruládat, mert emberi tapasztalatunk egyre azt mutatta, hogy még így sem kell senkinek. Hogyne csomagolnánk, mikor olyan versenytársunk van az emberek tudatáért folyó versenyben, mint a film, a rádió, a televízió, a sajtó, szóval a tömeghírközlő eszközök minden csábos kellékükkel. Emberfeletti erőfeszítéseket tettünk, hogy Igéd vonzó legyen: mondtunk miséket, példákat, mint Te is tetted, gyermekeinket szórakozva tanítottuk, mégis elhagytak szinte valamennyien legkésőbb 14 éves koruk után. Amikor túlvilágot áruló kegyszereink már olyan

keveseknek kellene – hisz még csak nem is vágyódnak azon túlvilág után, melynek létében alig hisznek, de a földön jól érzik magukat – akkor jön Teilhard de Chardin – akit más vonatkozásban roppant tiszteltek – és zseniális koncepciójával megkereszteli az evilág építését, vagyis a földi ország építését úgy tünteti fel, mintha az egyúttal a Te országod építése is lenne. Pedig Te, Uram, sose hagytál bennünket kétségbe afelől, mit értesz a „kozmosz”, a „világ” szón, és a Te országod építését a világgal kibékíthetetlen más síkon mutattad meg.

Ugye megérted, Uram, milyen kínban vagyunk? Mivel a Te tanításod nem kell az embereknek, azért másodállást vállalunk és pápai enciklikákban, vagy zsinati határozatokban is hirdetünk evilági békét, keresztény szociális társadalmi rendszert, kelletjük magunkat, mint a kultúra, a művészet, a tudomány mecénásait... Mindennel foglalkozunk, még politikával is, csak – ne haragudj – a Te tanításoddal nem merünk embereket halászni.

Most szemrehányóan nézel rám, uram? Vajon azért, mert ki merem mondani azt, ami annyira nyomja a szívemet, vagy azért, mert igazat adsz szavaimnak, és Te is helyteleníted, amit eddig tettünk? Te is azt mondd, hogy szezonvégi kiárusítást csinálunk, örülünk, ha valakinek el tudjuk adni az árunkat? Ha olcsón adunk bővli árut, ami már senkinek sem kell? Hogy örülünk, ha egy teljesen hitetlen életű házaspár még elhozza gyermekét megkeresztelni?

Engedd meg, uram, hogy mentségünkre felhozzam a Te helyzetedet. Ugye mikor kb. 40 éves korodban elindultál, hogy nyáját toborozz a választott népből, már kialakult a kész program, a kész terv benned? Amit egy örökkévalóságon át tapasztaltál a Szentháromság belső életében, erre az életre akartál megtanítani, az odavezető útra ráállítani. A nyáj gyűjtéséhez, melynek pástora akartál lenni, két alapvető dologra lett volna szükséged: először, hogy az emberek tudatát átalakítsd a Te tanításod szerint, másodsor, hogy egy nagy metanoiával ezeknek az átalakított tudatú embereknek az életét is ráállítsd az Ország útjára. Te, Uram, 40 éves korodra már elég tapasztalatot, elég ember- és világismeretet szereztél arról, hogy a Te „adás-törvényes”, „kicsiség-szegénység-védtelesség” programú tanításod nem fog kelleni az embereknek. Ezért kellett a „Terv” megvalósítása előtt a „Kivitelezés” módját 40 napos magányodban átbeszélni az Atyával. És mivel ismerted az embereket, tudtad, hogy majd mást várnak Tőled, ezért kellett a három kísértést legyőznöd magadban. Ez a kísértés abban állt, hogy ha nem lehet a Te isteni tanításod: a Terv szerint nyáját gyűjteni a választott népből, akkor gyűjts úgy,

ahogy embereket egyáltalán gyűjteni lehet: vagyonnal, /kenyér/ - nagysággal-csodával, /leugrás a templompárkányról/ - hatalommal /földi birodalmak/.

A Te erkölcsi nagyságod abban áll, hogy legyőzted a kísértést, és nem mentél bele ezekbe a kézenfekvő megalkuvásokba, melyekbe, mint csapdába, mi belementünk. Inkább vállaltad a kudarcot, a bukást, de a Tervedet föl nem adtad. Te sose akartál a magad módján embereket halászni, mindig az Atya szavára vetted ki a hálót. Akkor is, ha ez kilátástalan volt. Akkor is, ha csőd csődre halmozódott.

Mert hogy Te is nagyon megszenvedted az emberhalászást, Uram, - ez szent igaz! De sokszor kellett még visszamenekülnöd a magányba, hogy a kiábrándító valóságot, az emberek értetlenségét megbeszélj az Atyával, hogy újra és újra egyeztesd Tervedet, hogy mindig csak az Ő szavára vess hálót! De sokat vergődöttél Te is, Uram, ezen! Hisz olvassuk Lk 4,13-ban, hogy csak „egy időre” hagyott el a kísértő. Tehát még gyakran visszatért! Újra és újra érzékletesen Eléd idézte, hogy az emberhalászatban sikerre csak akkor lenne reményed, ha a tömegigényeket kielégítenéd. Isteni tudásoddal azonban tudtad, hogy ez a remény csak remény marad, ebből valóság nem lehet. Azt is tudtad, hogy utad a Golgotán fog végződni, mert az evilágban a „kicsiség-szegénység-védetlenség” kihívja a „nagyság-gazdagság-hatalom” erő-tételezését, a Mindent-odaadás bekebelezését a Mindent-elvevés. Ez egyet jelent a fizikai megsemmisüléssel. Vállaltad.

Amikor nyögök, és magamban vergődöm az emberhalászás kínja miatt, fellapozom az evangéliumokban az első galileai esztendő működésének lapjait, hogy vigaszt találjak, hogy lássam: Neked is ez volt a sorsod. Nálad is azt látom, Uram, hogy a tervek sohasem kivitelezhetők úgy, ahogy meg vannak tervezve. A tervvel találkozik a valóság; találkoznak vele az emberek, akikben a tervet végre kell hajtani, s ha a terv a szabadságra van építve, a terv messzemenő módosulásokat kell, hogy szenvedjen.

Kezded a tanítást Kafarnaumban. Még alig tudsz tudat-átalakítást végezni náluk, máris kibicsaklik a terv /Mk 1,21-39; Lk 4,31-44./ Közbeszól egy idegbeteg, akit kénytelen vagy terven felüli csodával elhallgattatni, mert fölfedi kilétedet és akkor a tömeg vágya ferde irányba terelődne. Politikai Messiásnak kezelne, de akkor nem állna szóba tanításoddal. És amíg az egyik csapdát kivéded azzal, hogy a meggyógyítással elhallgattatod a megszállottat, addig beleestél, Uram, a másik csapdába, mert most az emberek a csoda miatt keresnek téged. Szerfölött lelkesednek Érted, a csodatevőért, a javas-emberért, nyakra-főre hozzák betegeiket, s mivel a szeretet adástörvényét – melyet

Szentháromságos életedből hoztál magaddal – nem tudod megtagadni, ezért gyógyítasz, teszed a csodákat, melyek nem szerepeltek eredeti tervedben, s így egyre helytelenebb irányba terelődik a nyáj-gyűjtés. Uram, már Te sem az Atyától kapott tanítással hódítottad a tömeget, hanem azzal, amit a nép vár. Csodákkal, gyógyításokkal, földi kenyérral. – Ugye hogy megkínlódtad? Ugye, hogy megszenvedted? Mert észrevetted a végzetes elcsúszást. Az emberhalászás nagy kísértését: emberfeletti erőfeszítésbe kerül az embereket úgy nyájba gyűjteni, hogy ne az ő vágyaik szerint, hanem az Atya terve szerint dolgozz.

Végül már le kell menekülnöd előlük bújva, napfelkelte előtt: „Kora reggel pedig, még szürkületkor felkelve, kiment és elvonult egy pusztaságra, és ott imádkozott”.

/Mk 1,35./ Megint rohantál belső vergődésedet megbeszélni az Atyával. Mert embereket halászni nem lehet szörnyű kínok és vergődések nélkül. A kísértő újra megjelenik, és most már személyes tapasztalatod is segítette a kísértést. Ki kellett törnöd ebből a fojtogató körből, mely végzetesen helytelen irányba sodorta művedet: ”Menjünk máshová, a szomszédos helységekre, hogy ott is prédikáljak.” /Mk 1,38./ De ott is ugyanúgy jártál! Már nagyon népszerű voltál mindenfelé, csak éppen tanításod nem kellett. Udvariasan, sőt lelkesen meghallgattak, a csodákért és dédelgetett reményeikért mindent elviseltek, de szavaidat mindig a maguk észjárása szerint magyarázták, és pont az ellenkezőjét értették annak, amit Te mondtál. Világosan mondtad most is, később is, hogy a sátáni erőszak-alkalmazásának nincs helye Országodban, mégis a felszabadító vezért látták Benned.

És amikor láttad, hogy a tömeg-pasztoráció csődöt mondott, külföldre menekültél /Mk 7,24/, hogy újabb 40 napos átértékelést tarts. Talán lemondta az Atya-adta terv megvalósításáról, talán engedelményt tettél a tömeg igénye szerinti emberhalászás javára? Egyáltalán nem. Ezért tudlak csodálni, Uram! Levontál következtetéseket, kielméledted, hogy a terv eddigi csődbejutása után hogyan kell azt módosítanod. Az emberekkel kapcsolatban ezután sem kergettél illúziókat. Tudtad, hogy „jobban szerették az emberektől nyert dicsőséget, mint az Istentől nyert dicsőséget.” /Jn 12,43./

A szíriai lelkigyakorlat után a tömeges emberhalászást /mely nem gyűjtött tagokat az isteni ígének/ mintegy feladva, áttérsz az „elit” képzésére, a tizenkettő alapos átglyázására: „És nem akarta, hogy valaki megtudja, mert tanította tanítványait.” /Mk. 9,30./ A tömeg-pasztoráció csődjének ellenhatásaként szinte passzivitásba vonulsz /majdnem csak a tizenkettővel

foglalkozol/, s ez a passzivitás még falu-belieidnek is feltűnik. /Jn. 7,3-4./

Ettől kezdve mind világosabb a vonalvezetésed: A tervet hirdetni kell, de a tömeg menthetetlenül mindig félreérti, ill. saját igényeit olvassa ki a savaidból, avagy nyíltan szembeszáll Veled, esetleg örültnek gondol, mint a jeruzsálemiek. Munkád nagy része 12 apostolodé, akik szintén "keményszívűek", de Te rettentő energiákat pazarolsz erre a 12 emberre. Programodra mindenki azt mondja, hogy nem járható út. Te egymagad bebizonyítod, hogy járható, de csak a halál vállalása árán. A „kicsiség-szegénység-védtelesség” programja csak úgy valósítható meg, ha vállaljuk, hogy a „nagyság-gazdagság-hatalom” ereje eltíporjon. Ez a fizikai megsemmisítés az evilágban csak véglegesíti a belenövést a Te Országodba. Így, és csak így lehet belenőni. A tizenkettő „keményszívűsége” is megtörik, mikor tapasztalják feltámadásod, és a Szentlélek megnyitja leragadt szemüket.

Ez a tizenkét alaposan megtalált ember Szentleked erejével megmozgatta a világot. És nem „szalonkereszténységet” hoztak létre! Az első századok kereszténysége – míg csak be nem vonult a hatalom evilágisága az Egyházba – nagyon komolyan vette „kicsiség-szegénység-védtelesség” programod csakúgy, mint adástörvényed. „A hívők sokaságának pedig szíve-lelke egy volt, és senki semmi vagyonát nem mondta magáénak, hanem mindenük közös volt.” /Ap.Csel.4,32./. Nem kellett a szociális keresztény társadalom szükségességéről enciklikákat kiadni, „Mert szűkölködő sem volt közöttük senki.” /Ap.Csel.4,34./. Nem kellett államosítással, vagyis „vevés-törvényel” megoldani a társadalmi vagyoneelosztási problémákat, mert az első keresztények ezt megoldották a Te „adás-törvényeddel”. Origenes írásaiban még a „keresztény katona”, ez „*contradictio in terminis*”: képtelen ellentmondás. Igen, mert komolyan vették az erőszakról lemondató parancsodat.

Hogy később mindezt megtorpedóztuk, hogy építettünk „evilági kereszténységet” erőszakkal, vagyonnal, hatalommal, hogy az ily módon megszerzett evilági pozíciókat védtük fegyverrel, politikával, ez bizony jelentett egy 1600 esztendő kisiklást az Egyház történetében, de jelentett kisiklást emberhalászásunkban is. Nem csoda, hogy a középkorban tüzzel-vassal terjesztett kereszténység – melynek módszerei Országod nagy ellenségétől, a Sától voltak kölcsönözve – majd a későbbi majdnem mindig evilági okosság szerint programozott emberhalászó-módszerek-toborozta „keresztény” közösség csak külsőséges, látszatkereszténységet

eredményezett. A viharok idején láttuk meg igazán, hogy ezekkel a keresztényekkel semmit sem lehet kezdeni. Tömeg-pasztorációnk csődöt mondott, mert sohasem a Te szavadra, hanem mindig a saját pocakunkra ütve vetettük ki a hálót, és szemünk mohón tapadt nem a halakra, hanem a halak pikkelyére.

Uram, szenvedem az emberhalászás nehézségeit. Nagy erőt ad a felismerés: Te is megszenvedted. És most már örömmel hallom, hogy annyi útvesztő és vargabetű után egyenesen rám kiáltasz: „Ha valaki nekem szolgál, engem kövessen!” /Jn 12,26./ - „az én szavamra, tehát az én elgondolásom szerint vesse ki a hálót!”

1970.

MERZA JÓZSEF

A HELY SZELLEME

Ahol a Kádár Kata utca a vár felé fordul, a templom melletti kis téren érdekes szobor áll. Különös megjelenésével szinte kihívja az arra járók ítélkezését s meg is osztja őket. Vannak, akik idétlennek találják a kompozíciót, mások egyenesen találónak. Vannak, akik sértőnek gondolják az ábrázolt személyekre vonatkozóan, mások humorosnak és szeretetteljesnek. Én a második kategóriába tartozom, amikor több mint 50 kilométeres gyaloglás fáradtságával a lábaimban azon gondolkodom, milyen fáradt lehetett az a fiatalasszony hússzor akkora távolság végiglovgalása után, amikor férje, Lajos örgróf, lesegítette lováról. Erzsébetről, II. Endre lányáról van szó abban az időben, amikor szülei meglátogatására, szülőhelyére, Patakra érkezik. Sajátos korban élt, a történetek tanúsága szerint már hároméves korában el kellett hagynia apját, anyját, hogy jövendő férje udvarában, megfelelő szellemben nevelkedjék. Ez volt a szokás. Az viszont nem a kor sajátossága, hogy a magára maradt özvegyet kismimmizzék, megalázzák; kortól függetlenül megteszik ezt a vagyona vágyók. Erzsébet azonban irgalmas maradt jóban-rosszban egyaránt. Nagyjából ez minden, amit tudunk róla, a rózsacsodával feldíszítve. Kiszínezhajjuk a részleteket, hozzáképzeltünk a történethez megaláztatásokat, marad mégis az, hogy Erzsébet az osztó szeretet példaképe a középkori magyar történelemben.

Jótekonyság, irgalom, osztozás. Szép, keresztény, olykor mozgalmi szavak. Ki mondja meg, hogyan érzett rá ezekre az erényekre az az egykori fiatalasszony, aki a legenda szerint meg tudta győzni a férjét arról, hogy

így jó: megosztani a nincstelennel azt, ami Isten kegyelméből jutott nekünk. Kétségtelenül megragadóak lehetnek a jótékony úrnőt ábrázoló festmények, a lényeg mégsem a rózsák és a térden állva hálálkodó szegények körül van, hanem abban a belső indításban, amellyel valaki adni kezd, s ezt oly rokonszenvesen és meggyőző erővel tudja tenni, hogy másokat is elragad. A lényeg abban a mozdulatban van, amellyel beköti a sebeket, vagy végigsimít egy fáradt homlokot. Hányan szeretnénk ezt mi, keresztények megtenni, jól tenni, úgy, hogy mindez természetes legyen, belülről jöjjön, a mi saját mozdulatunk legyen, ne pedig egy tisztelt etikának tanulóinak engedelmséggel végzett ügyetlenkedés. Ó, Istenem, próféták és papok jönnek és elmúlnak – egyházi vezetők hosszú listáját ismerem Patakon – mégis, a szívemben igazán az a fiatal nő kapott helyet, aki oly furcsán-groteszkül kászálódik le lováról, hazaérkezvén atyjaura udvarába. Miért, hogy-hogy nem, benne látom testet öltetni a nekem rokonszenves irgalmat.

A minap arról beszélgettünk, hogy a lenini-sztalini szocializmusból a jelenkori kapitalizmusba érve, minden valós emberi szabadságjog tisztelete mellett, vagy éppen amiatt, szót kellene emelni, sőt tenni kellene valamit az egyéni vagy állami szinten űzött harácsolás ellen. Egyszerűen és szépen kellene élni, barátságban egymással és a természettel. Modelleket keresünk itthon és másutt, egyéniségünk szerint kardoskodunk mellettük. Titokban azt szeretnénk, ha minél többen csatlakoznának saját elképzelésünkhöz. Szeretnénk megtalálni a mai korhoz illő formákat, inkább közösségben, mint egyedekben gondolkodva. Szeretnénk biztos támpontot találni, amire ráépíthető evangéliumi testvérek dolgozó és karitatív közössége. Olyan gazdasági műhelyt, amely beéri a szerény többlettel, és ezt is elosztja a rászorulóknak között. A különféle megoldásokat latolgatva arra gondolok, hogy valójában minden tervezés alfája és omegája, legyen az akár egyéni, akár közösségi, az, hogy nincs magántulajdon. Minden, ami kezünk ügyébe esik, ránk bízott dolog, amelyet a hűséges intéző, vagy a 24-ik órában észbekapott hűtlen sáfár módjára kell kezelnünk. Ha jócselekedeteinken kívül semmit sem gondolunk magunkénak, akkor nem nagy gond, hogy ki, milyen formában adja oda a rászorulóknak azt, amije van. Kedves Erzsébetünk adta a magáét és bájosan el tudta hitetni férjével azt, hogy amit ő adott, azt a férje is adta. A mai Teréz és Emmanuelle nővérek szintén el tudják hitetni velünk, hogy él és gyümölcsstermő az irgalmasok alternatív világa a hatalmasok szövetségei ellenére is embertelen világban. Cedric Prakash munkatársaivá tud minket tenni abban, hogy csökkenjen a nyomor a világ másik felén. Ha megkérdezték tőlem, hogy miben hiszek a bizonytalanná

vált világban, ezt válaszolom: hiszek az irgalomban, mely nem ismer tulajdont, sem vagyont, sem földben, sem időben. Amely nem ismer magyar földet, csak Isten földjét, ahol most magyarok laknak, nem ismer magyar birtokot, csak javakat, amelyeket a magyaroknak kell hasznosítaniuk mindenki számára.

Ha irgalom lenne, nem lenne háború. Hiszen azért fegyverzi fel magát az ember, hogy megvédje vagyonát, ahelyett hogy odaadná annak, aki kéri vagy követeli. Azért gyűjt hadsereget, hogy megtámadja a másik országot, elvegye kincseit, leigázza polgárait. Mindez pedig nem színjáték, hanem véres valóság, amelybe emberek, legnagyobb arányban ártatlan emberek halnak bele. Az ember öl, mert irgalmatlan. Adásra teremtett kezét ökölbe zárja és üt. Nem simogat, nem vigasztal, nem emel föl, nem támogat, hanem lesújt. Lesújt igazságosan és lesújt igazságtalanul. Halállal büntet akár hóhér, akár seregek által. Tanítja és megköveteli a szakszerű ölés mesterségének ismeretét. E tájon megelevenedik a régmúlt idő, s a Bodroghöz árnyai közt száguldó ősi harcosok után tatárok, kurucok, császáriak vívják küzdelmeiket, építik és rombolják a várakat, ajándékozzák vagy elrabolják a birtokokat. Ne ölj! – kiáltanám oda a múlt kísérteteinek, hiszen öltünk nemcsak a vagyonért, de öltünk Isten ügyének hitt eszméért protestánst és katolikust egyaránt. Ó, Isten, akinek olyan kedves lánya volt, mint Erzsébet, tudsz-e irgalmazni majd nekünk az utolsó napon? Látod-e, Te, rejtőző Isten, hogy azért van Benned reményem, mert szereted az életet és megtiltottad, hogy kezet emeljünk rá? Ha nem lennél, és azt akarnám, hogy légy, akkor oly szelídnek kívánnalak látni, mint egykori szolgálóleányod. Csak abban a hitben vágnék élni, amelynek nevében nem lehet embert ölni.

Még egy pillantást vetek az egykori érkezőkre, majd megfordulok és elindulok a vár kapuja felé. Itt, a sarkon laktak néhány évig a szüleim, a polgáriba jártak idősebb testvéreim, s a várkapu előtt, jobbra az udvarban élt keresztanyám. A Rákócziak földjén járok, Lorántffy Zsuzsanna emléke lebeg a fák, a falak között. A szabadság szelleme, ami nélkül elszorvad az ember, megcsönkul a jellem. Ősi, alapvető emberi igény, ami nélkül nincs barátság és szerelem, tisztelet, tudás, teremtő erő. Ó, jól tudom azt, hogy e tájon elsősorban politikai szabadságért küzdöttek elődeink, de munkálkodtak a gondolkodás, a szellem, a vallás és hit szabadságáért is. A küldetését felismerő nagyságos fejedelem e tájon állt elére szegény és elnyomott népének, itt lett a bécsi udvarnak tetszeni és engedelmeskedni kívánó fiatalemberből igazi szabadságharcos. Aki tudja, hogy küldetése van, és e küldetés a szabadság. Nem vagyok elfogult, tudom, hogy Rákóczi verekedett és ölt a szabadságért, mi mást

tudott volna tenni: szent és apostoli első királyunk minden későbbi magyar uralkodó példaképe lett. A szent szabadság kivívására ő nem ismert más módszert. Kollonich és jezsuita tanárainak imakönyveiben nem volt szó ellenségszeretetről és szelídségről. Az egykori tűzérből lett rendalapító elmékedéseiben hadseregek összecsapása szemlélteti a jó és a rossz küzdelmét. Isten gyermeki dalosa, a poverello, az ártatlan Ferenc, nem a királyok és hercegek példaképe, és hol van még az öntudatos jenki Thoreau, az öregkori felismeréseit követő Tolsztoj, vagy az ügyvédi pulpitusból rokka mellé ült Mahatma? Nem, csak azt kérhetem számon a fejedelemtől, amire képessége volt, s ő, lelkiismerete szerint mindent feláldozott a szabadságért. A szabadság olyan érték, amelyért érdemes áldozatot hozni, mert a szabadság a megszülető és sarjadó élet biztosítója, létfeltétele. Vedd el a szabadságot, és félig megölted az embert.

Hány szabadságharcnak kellett fellángolni és hányak elbukni, míg korunkban megszületett az emberi szabadságjogok chartája, míg beláttuk – nem is mindenki –, hogy csak az erőszakmentes cselekvés méltó az emberhez? Pedig még nem tudjuk, mit hoz a jövő! De ha azt kérditek, miben hiszek, azt válaszolom: hiszek abban, hogy az embernek szabadon kell élnie, szabadságban kell meghoznia döntéseit. Nem korlátozhatjuk egymás cselekvését fizikai erőszakkal, fegyveres testületekkel, mert Isten nem sújt le villámaival még a rosszat tevő emberre sem. Annyira tudjuk közelíteni a földi világot Isten Országához, amennyire ez megvalósul. Közelítéseket mondok, s az utóbbi évtizedek emberi jogi küzdelmeit ilyen közelítéseknél tekintem. Hiszen ezekből a fáradozásokból születtek meg a Föld sok országában a legelemibb emberi, női vagy gyermeki szabadságjogok, nálunk a halálbüntetés eltörlése vagy a polgári szolgálat. Közelítéseket mondok, mert jól látjuk, milyen kevés, amit elértünk. De ezt a keveset is óvnunk kell, mert a politika változásával könnyen háttérbe szorul a humánus szemlélet, a hatalmi blokkok erőpolitikája vagy a nacionalizmus teret nyerhet. Ki mer ma emberi jogokról beszélni Boszniában? Kevesek.

Elgondolkozhatunk azon, hogy kritikus helyzetben mikor volt könnyebb a rabságra szánt ember élete, milyen ideológiai, nevelési, vallási eszközökkel tartották féken, s hogyan lehetett szabadsághoz jutni a hatalmak mindenkorai erőjátéka között. A magyar történelem – éppen hazánk ütközőponti helyzete miatt – bőséges példaanyaggal szolgál szabadságtörekvésekre, s e törekvések elárulására vagy meg nem hallgatására. Rákóczinak meg kellett értenie, meddig hasznosak törekvései a francia politika

szempontjából, s mikor jön el az az idő, amikor egy emigránsnak mégiscsak kijáró kolostori lakáson túl mást nem kaphat. Meg kellett értenie, ahogy minden veterán szabadságharcosnak meg kell értenie, meddig hasznos a nagyok számára az ő hittel teli, önfeláldozó igyekezete. Az emigráns, a feleslegessé vált öreg harcos még agitálhat, bizonykodhat egy ideig, de később már az is szabadsági fok, hogy maga válassza meg végleges lakóhelyét. Franciaországot felcserélheti Törökországgal. Rábízhatja az utókorra, hogy igazságot szolgáltatson neki. Ő maga pedig nekiláthat, hogy Isten színe előtt átgondolja az életét. Éppen nagyon magányos voltam, amikor egyszer kinyitottam a Vallomásokat. Vonatra szálltam, hogy hazautazzam, és olvasni kezdtem Rákóczi sorait. Magányom elszállt, s az első perctől kezdve éreztem: nem vagyok egyedül. Valaki, aki pedig igen magányos lehetett, beszélni kezdett hozzám, azaz hogy nem is hozzám, hanem Istenéhez, őszintén, bizalmasan, és megengedte, hogy tanúja lehessen ennek a beszélgetésnek. Korábban is tudtam azt, hogy „ha minden elmarad, Isten el nem marad”, de most újra kellett éreznem. Beszűkül, fizikai, társadalmi vagy lélektani szabadságunkban egy út mindig nyitva áll. Senki sem korlátozhat minket abban, hogy elmondjuk Istennek életünk egyetlen regényét. Ahogy mi látjuk. Csak ne hazudjunk. Rákóczi nem hazudott, elálmélkodom azon, hogy milyen nyíltan beszél cselekedeteiről, gondolkodásáról, erkölcsi felfogásáról. Néha megkérdem: illik-e a nagy fejedelemnek ilyen önfeltáruló módon nyitni lenni? Megérdemli-e az utókor embere azt a bizalmat, hogy betekinthesse egy lélek legbenső világába? Az ember talán nem érdemli meg, de ha a szerző azt akarta, hogy igazul helyezze életét Isten elé, ha beszélgetőtársnak Istent választotta, akkor nem tehetett mást. Példát mutatott minden eszme hívének, aki élete vezető csillagának fényében akarja értékelni az életét. Ha azt kérditek, hogy miben hiszek a jövőre nézve, akkor azt mondom, hogy hiszek a meg nem szűnő lelkiismeretvizsgálatban, életünk legőszintébb értékelésének szükségességében és hasznában. Hiszek az igaz önvallomások belső lelki harmóniát teremtő erejében, akár egy kamalduli kolostorban, akár egy tengerre néző cellában, akár mai panelházban születnek meg. A módszer megragadó. Miért mormoljunk sematikusan és kötelezően mások által készített imaformulákat, ha mindennapjainkat ezzel a ragaszkodással tudjuk odatenni Isten elé. Imádság az életbeszámoló, ha a napok és évek történéseit felmutatjuk és keressük a választ a törekvéseinkre. Az átlagember állandóan küszködik imaéletében, mert imádságot hajtani örömtelen, s az átlagembernek senki sem mondja, hogy imádság helyett imádságként írja meg saját vallomásait. Ha nem tud írni, legalább

mondja, vagy gondolja, vagy legalább nézze az életét, benne a mindennapi cselekedetekkel, örömmel, bánattal, bosszúsággal, becsapásokkal, sikerekkel. Rákóczi mindenről beszélt Istennek, mert úgy gondolta, hogy Istennek köze van mindenhez: barátságához, szerelemhez, harchoz, összeesküvésekhez, árulásokhoz, csatavesztésekhez, parasztokhoz, urakhoz, könyvekhez és várakhoz, uralkodáshoz és számkivetettséghez. Ha azt kérditek, hogy miben hiszek a jövőre nézve, akkor azt mondom, hogy hiszek az imádságban. Nem az átéletlen szövegek kötelességszerű ismétlésében, hanem abban a bizalmas szellemi közlésben, amely a személyt bensőleg összekapcsolja azzal a Valósággal, amelyet minden más valóság okának tekint. Rákóczi önéletrajza imádság és Mikes Kelemen levelei is imádságok, akkor is, ha nénikéjének írta őket. A szépirodalom is lehet imádság, még ha más formájú is. Mikes! Miatta kerékpároztam majdnem kétezer kilométert, mert át akartam élni, hogyan láthatta meg a Havasalföldről észak felé utaztában a Kárpátok kéklő vonulatát, amely mögött ott volt Zágón, a szülőföld, ahová bemennie nem lehetett. Szabadság, imádság, emberi hűség a kiszolgáltatottakhoz. Ezeket nem hagyhatjuk el soha. Odaállni a sikertelenekhez, a magukra maradtakhoz érték, örök, rendszerek változásától független érték. Aki betölti a magányt, isteni dolgot tesz. A Genézis oly magas szintre emelte ezt a lélektani megfigyelést, hogy az asszonynak kellett megszületni belőle. De ahol nincs ott az emberi társ, még megmarad Isten. Ha szerencsénk van, még mások is.

Ahogy én felnyitottam a vonaton a Vallomásokat, úgy nyílhattak meg az egykori könyvek olvasó elődeink kezében. Nem a kiváltságosoknak fenntartott szent könyvekre gondolok, amelyek alapján egyesek hatalomra tettek szert a többi ember felett, hanem a tankönyvekre, amik mindenkire elviszik a tudást. A tankönyv nem személyválogató, a tankönyv mindenkit hív. Az embernek nem kell sok könyv. Rákóczi pataki könyvtárában 169 kötet volt, a rodostóiban 112. Patakon élt és tanított 1650-től 1654-ig az az ember, aki azzal a feltétellel jött Lengyelországból a városba, hogy nyomdát állítsanak fel neki. Mai kifejezéssel élve, reformtankönyveket akart írni, s ha nem is mind, de megírta azokat. Az Orbis Pictus-t, a szemléltető oktatás kiemelkedő művét mindenki ismeri, aki pedagógiát tanult. Sorolhatnám az egymásra építő könyvek latin neveit, de most nem ez a célom. A jövőbe vezető hitem oszlopait akarom tovább lerakni. Abból az épületből, amely ma Comenius – ha úgy tetszik, akkor Jan Komenský – nevét viseli, tehát a tanítóképzőből, ahová Tamás sógorom is járt – rajzolt és rajzik ki a mai Felső-Magyarország tanítói nemzedéke. Mindez annak is köszönhető, hogy egy morvaországi születésű

pedagógus eljutott hazánkba, hogy Rákóczi dédanyja, a pataki iskolát támogató Lorántffy Zsuzsanna földjén tanítson. Mindig voltak a tanításnak megszállottai, akár mint iskolaalapítók, akár mint tanítók. Ezen a tájon, ahol népek és vallások találkozási pontja volt, tudták, hogy az ember megállásához tudásra van szükség. Meg kell ismerni az érzékelhető világ képeit, összefüggéseit. Közel 350 évvel e kor után csak becsülni tudom azokat a mestereket, akik túlléptek a nemzeti vagy vallási különbségeken azért, hogy az egyetlen valóságot tárják tanítványaik elé. Nem akartam pedagógus lenni, csak ismerni akartam a tudomány egy darabját, és ez a cél pedagógussá tett. Aki ismer, az közölni akarja ismereteit. A tudás nem zárható az emberbe. Aki pedig szereti az embereket, az életet segítő ismereteket akar átadni. Maga az ismeretátadás folyamata több annál, mintha tölcserrel töltenék tételeket az emberek fejébe. A jó tanító kifejtja az ismeretanyagot, fokozatosan halad előre, feltárja az igazságokat és rámutat a lehetséges tévedésekre, elemez és összeilleszt, hasonlóságokat fedez fel és ellentéteket szembesít. Örül az igazolt felfedezéseknek, de kideríti a tévedések okait. Elhíti velünk, hogy megismerésünknek nincsenek határai, ugyanakkor meggyőz minket arról, mily keveset tudunk. Türelmes, hangyaszorgalmú munkára szoktat, ugyanakkor értékeli és bátorítja a szellemes ötleteket. Vezetése mellett becsülnünk kell mások munkáit, apró eredményeit. Figyelmessé tesz az eltérő vélemények átgondolására, okaik felfedezésére, a hibák javítására. Tárgyilagos vitakultúrát alakít ki, amelyben az egymás tevékenységét tisztelő felek a közös célra, az igazságra összpontosítanak. Elismerik a tényeket és megengedik egymásnak, hogy eltérő feltevéseket tegyenek olyan területeken, ahol még nincs biztos ismeret. Nem gazemberezik, eretnekezik egymást, nem likvidálnak tudóst ideológiai alapon. Nem gondolják, hogy a tudományos tévedés vagy másként gondolkodás etikai elégtelenség következménye. Folytassam-e tovább a tudomány és a pedagógia dícséretét? Ha azt kérditek, mi jövőbeli hitem tartalma, ezt válaszolom: hiszek a tudományban és a tanítóban, amely és aki elfogulatlanul tárja fel a megismerhető világot, módszert és emberi erkölcsöt ad a helyes élethez, nem lép túl illetékességi körén, de szabad látást enged ahhoz, hogy felismerjük a világnak a transzcendenciára utaló jelenségeit, ha vannak ilyenek. Ha Isten bezárt minket e világba, nem kívánhatja meg a lehetetlent: érzékelni azt, amire nincs érzékünk. Ha viszont épített hidat a mi világunk és az övé közé, akkor ezt a hidat valahol és valamikor észre kell vennünk. Addig az marad meg, ami minden tisztességes ember álláspontja: becsülettel hihetünk Istenben, mert ha nem is tudom őt igazolni e világ eszközeivel, létének feltételezése nem mond ellene sem

a világnak, sem az – e világból való – józan észnek, sőt kiegészíti, magyarázza, reménnyel tölti el azt.

Valahol a város másik végén járok már, iskolaépületek, öreg fák, régmúlt idők nagyjainak szobrai között. Igen, a gótikus katolikus templomtól indultam el, amely gyermekfejlemnek sokkal szebb volt a műemléki hivatal ténykedése előtt. A gyermek, persze, másként látja a dolgokat, s én, aki valamikor be nem léptem volna egy protestáns templomba, most tisztelettel adózom annak a szellemi és erkölcsi teljesítménynek, amit a múlt emlékei tanítanak. A nagylelkű és türelmes pásztorok előbb-utóbb megértették egymást. Rokonságomban soha nem hallottam elítélő vallási kijelentéseket. Amikor a 70-es években sógorom megkérdezte, hogy tulajdonképpen mivel is foglalkozunk a közösségeinkben, akkor válaszomat így kommentálta: „Ja, akkor az olyasmi, mint amit Ablonczy is csinált”. E református lelkipásztor a 20-as, 30-as években rendszeresen járt híveihez és bibliát olvasott velük lakásaikon. Igen, protestáns testvéreink demokratizálták a szentírás ismeretét, ajánlották az olvasását, és a szöveg kommentár nélküli közlésével teret adtak a lehetséges értelmezéseknek, ily módon magának a Léleknek is. Az Igére alapozott imádság és tanúságtétel minden hívő által történő gyakorlása visszanyúlt a régi zsinagógai hagyományokhoz, visszaadta az ember rangját, amikor Istenéhez fordul. Az asztalra tett könyvet körülülő egyháztagok megteremtik az egymás megbecsülésében rejlő egységet, és ha meggondoljuk, akkor ez természetes, egyszerű magatartás, aminek a megvalósításához csak jóakaratra van szükség. Ekkor kigyúlhat a résztvevők szíve, és érteni kezdhet az elméje, mert megisméltódnak az emmauszi találkozások, amelyre oly sokszor van szükségünk nekünk is, késői tanítványoknak.

Kétezer év során mennyit gondolkodtunk, írtunk és vitáztunk hitünk tartalmáról. Meghallgattuk, elemeztük a szentírási eseményeket, példabeszédeket, törvényeket. A gondolkodás legkorszerűbb eszközeivel igyekeztünk elméleti rendszerré építeni a vándorló zsidó rabbi, Jézus tanítását. Végére is miben bízhatunk a második évezred végén? Abban, hogy a civilizációs és kulturális fejlődés hatalmas épülete között ebben a négy vékony füzetben jól-rosszul elbeszélte történet adja azt az alapot, amihez újból és újból visszatérünk, mivel jobbat nem tudunk. Számunkra ebben a keretben adott az Istennel folytatható párbeszéd és az emberekkel együttélés természetes útja. Ennek segítségével fordulunk a transzcendencia felé és ennek törvényei szerint éljük mindennapi életünket. Tudom, hogy a Bibliát magukhoz szorító prédikátorok sok minden mást is tudtak, de életüket erre a könyvre alapozták. Sok

okos hitszónokot, dinamikus szervezőt, mély lelki gondolkodót meghallgatva gyakorta úgy érzem, hogy az evangéliumok világa olyan, mint az otthoni táj, amely többet jelent, mint utazásaim sok más világa. Ha azt kérditek, miben van reményem a jövőre, akkor azt mondom: bízom abban a szeretetben és megbecsülésben, amely óvja és közkinccsá teszi a négy evangelista leírását Jézusról, a tolmácsról, aki hallotta Isten tanítását, mert odafigyelt rá, és élte a tanítását, nemcsak önmagáért, hanem azért is, hogy példát adjon nekünk.

Kinn vagyok a város szélén és feltűnnek előttem az újhelyi hegyek. Ha most végigmennék az úton, be egészen az első házakig, akkor balra, az enyhe emelkedőn, kavicsos-köves terület fogadna: a nem régen megtisztított zsidó temető. Nem ismerem azokat az embereket, akiknek nyugvóhelyét jelölik a még megmaradt kövek, de tudom, hogy ennek a tájnak a társadalmához történelmi módon hozzátartozott a zsidóság. Majd jött egy gonosz korszak és megtépázta ezt a világot: azóta elnémultak a hegyek alatt sorakozó zsinagógák. Igen, Újhelytől Tokajig sorjázta a szent imahelyek, amelyekben sajátos módon tisztelte az egyetlen Istent egy sajátos népcsoport. Nézem Jancsó Miklós képeit a romlott falú, ablaktalan templomokról és bennük a valahonnan ideérkezett, ősi gyökereket kereső magányos zsidó embereket. A homályban imakendő fehérlik, s megindítóan hullámszik egy ősi dallam Izrael rejtőző, késlekedő, annyira várt Istenéhez. Tudom, autóbuszok érkeznek messze földről Újhely, Olaszliszka, Bodrogkeresztúr temetőihez. Ezen a tájon csodarabbik éltek, egy barátom szerint az olaszliszakai volt a leghíresebb. A hívő zsidó – mégha messzire vetette is a sors – hallatlan bizalommal dugja be kis papirtekereszt az öreg kövek közé. Vajon mit írnak ma, 1994-ben ezekre a papírokra? Mit remél, milyen kívánságot terjeszt rabbija révén Jahve elé az embertelen népirtást és szétszórtaást megélt ember? Hisz-e még a Szövetségben, amikor összesodorja kis papírját ősei vagy a maga szülőföldjén? Hisz-e a dalban és a dal ígéréteiben, hisz-e a gyászban és a gyászt követő megszabadulásban? Hisz-e abban, hogy e tájon ismét felfénylenek a templomok úgy, mint régen, hiszen Isten nekik is adta a Föld e darabját, s a táj, mintha nem is változott volna azóta.

Hűség és ragaszkodás az ősi gyökerekhez, ha nem máshoz, akkor a templom romjaihoz, a temető sírköveihez, az eldugott falvakban egykor élt rabbik emlékéhez. Itt együtt futnak a hegyek, az út, a vasút és a folyó. Az utazó egyfajta stációként járhatja végig a helyeket. Amíg jár, addig emlékezik, és erőt gyűjt. Fogadkozni nem mer, hogy „soha többé”, mert a

történelem újból és újból arcul csapja, megalázza, bűnössé teszi. Nem meri magát különbnek gondolni elődeinél, bár egy tapasztalattal többje van. Már testvéreinek érez minden embert, akkor is, ha azok mások, mint ő. Már testvérgyilkosságnak érezne minden gonosztettet, amit e más testvérek ellen követnének el. Már köze lenne hozzájuk, már nem tudná közömbösen vagy ellenségesen nézni az utcákon az állomások felé hajtott menetüket. Már összeszorulna a szíve, már tétován megmozdulna a lába, hogy feléjük induljon.

Istenkísértések ezek a mondatok, félbeszakítom őket. Erre nem szabad gondolni. Arra fogok gondolni, hogy halálomig hűséges leszek ahhoz az Istenhez, aki – őseim hagyománya szerint – él és szövetséget kötött velünk, talán velem is, de elrejtette magát. Kiáltok hozzá, hogy nem látom, mutassa meg magát, adjon bizonyosságot, tegye sikeressé az életemet. Újra és újra elmondom a 151. zsoltáromat: Istenem, miért hagytál el engem Nem vagyok ügyeletes vészbagoly vagy hivatásos siratóasszony. Természetem szerint könnyelmű, vidám csavargónak érzem magam. Miért kell Istennek belépni Ábrahámától kezdve Jónáson át a máig, az emberek életébe úgy, hogy Sánta Ferencnek fel kell jajdulnia: megismertem Istent, bár ne találkoztam volna vele. Boldogok, akik egyszerűen rábízta magukat Istenre, de mi, akiknek élete meg nem szűnő harc és újrakezdés lett, nem tehetünk mást, mint vállalni ezt a sorsot, akkor is, ha sokan nem szeretik a tépelődő keresztényeket. Meghajlok a sorsát fürkésző zsidó előtt, akinek az ég felé fordított arcába krematóriumok pernyéjét mosták a könnyező felhők. Ki vagyok én, hasonlíthatók-e fájdalmaim az övéhez, aki talán egyedül maradt életben tucatnál is több testvére, rokona közül, és naponta küzdött meg azért, hogy ne lásson gyilkost minden emberben, aki szembejön vele az utcán? Ha azt kérditek, miben hiszek, akkor azt mondom, hiszek az emberben, aki bocsánatot kér és hiszek a másokban, aki megbocsátani tud, és hiszek Istenben, aki végképpen megbocsátja egyedüllétünkben eredő gyengeségünket, szökni akarásunkat, mulasztásunkat. Úgy, amint mi is megbocsátunk másoknak.

A Bodrog lustán betorkollik a Tiszába, futása véget ért. A híd következik, amely Tokaj és Rakamaz között átível a folyón. Hetvenöt évvel ezelőtt a hídon volt a pillanatnyi határ Románia és Magyarország között. Apámnak talán már zsebében volt a hivatalos papír arról, hogy Merza Pál alsóronai tanító megtagadta a hűségeskü letételét a román állam kormányára, s ezért el kellett hagynia szülőföldjét. Az adminisztrációs ügyek rendezetlensége miatt azonban először az öt gyerekek kellett megtenni ezt a lépést. Szüleim a hídig

hozták őket. A legnagyobb hat éves, a legkisebb jó egy éves volt. A román fiánc átvette a gyerekeket, a legkisebbet a karjára emelte, a többit úgy vezette. A gyerekek ordítottak, s így haladt a menet a híd közepéig. Ott várt rájuk a magyar határőr s anyai nagyapám, aki akkor Tokajban lakott. Nagyapa kézen fogta unokáit, s további bögések közepette vezette őket abba az otthonba, amelynek elmosódó képét hosszú évtizedek emlékeiből, néhány évvel ezelőtt újra felidézhettem. Nagyapa sírját már elsimította az idő, ha jelet akarok látni, akkor sógora, Karniss kanonok úr emlékkövét keresem meg.

A dombról jól látszik az összefutó két folyó, s odébb a híd. A híd alatt a román álmohatár, a Tisza. Egy nép álmodói jelölték ki ezt a határt és ültették milliók eszébe, szívébe. Ez az álom és sok más korábbi mítosz és álom keserítette meg szomszédok életét századokon át. A Nimród legendával az anyafarkas mítoszt szembesítették, amire mi a sumér rokonsággal válaszoltunk. Ezer, kétezer, háromezer és, Isten tudja, hány ezer évvel megyünk vissza a múlt homályába csak azért, hogy érveket találjunk arra, amire nem lehet érveket találni, hogy tudniillik kié is ez a föld. A föld ugyanis Istené, s a mai helyzet az, hogy szülőföldje magyarnak, románnak, ukránnak, huculnak, a bányavidékre települt németnek és olasznak, az újkor elején erre menekült örménynek. Az álmokat rajzolók nem törődnek ezzel, álmaik miatt nem egyszer fejszével támadt egymásra e táj népe. Menj el a máramarosszigeti piacra, s ha józan vagy, belátod, hogy egy népnek sem kizárólagos otthona e hely, amely némán tanúskodik azokról is, akiket kiirtottak innen, a zsidókról. Több nyelven beszélő temesvári rokonaim büszkén emlegetik magyar-román-német-szerb-tót nemzetköziségüket. Ők tudják, hogy lehet együttélni békében és sokféleségben.

A hömpölygő Tisza a megosztás jelképévé válik. Nem érdemli meg, mi tettük azzá. Őt is, meg más folyótársait, hegyeket, dombokat, ligeteket. Egymás megvetésének és megkülönböztetésének jegyében először megrontjuk, később tönkretesszük a természetet. Nézem a folyót, és Svájcba emigrált cseh barátomra gondolok, akivel egyek vagyunk abban, hogy nincsenek felsőbbrendű és alsóbbrendű népek, csak emberek vannak a maguk sorsával együtt. Ha megkérditek tőlem, hogy miben van reményem a jövőre, akkor azt mondom, hogy bízom azokban az emberekben, akik csak embertársakat ismernek, s akik annyi történelmi vétek után sem hajlandók felcserélni az erkölcsöt a nemzeti hovatartozással. Akik számára a jó és a rossz nem helyettesíthető be népek neveivel. Akik nem akarnak elégtételt venni más népeken és elég nagylelkűek ahhoz, hogy a jelenben gondolkozzanak, bezárva – bár ismerve – a múlt könyvét. Akik számára

az egykor volt szenvedések nem a bosszúállás, hanem a megértés, a kiengesztelődni akarás, a jobb közös élet akarásának forrásai.

Nemsokára lemegy a Nap. A hegy túlsó oldalán, az abauji dombok között, Emerencia néni vállára veszi csörgős gereblyéjét, és hazafelé indul. Útközben unokáira gondol a hetvenen jóval túl járó idős asszony. A baktai cigány csordás már felhúzta a gémeskútból a második hatvan veder vizet, s három kutyájával ballag a tehenek után. Czap Ferenc kéki parasztember, aki egyként csalódott az új államban és az egyházban, vödreivel a faluvégi kúthoz megy. Napját zárja egy szegény világ sok-sok embere, legfeljebb a kocsmák hangosak mindaddig, míg a munkanélkülieknek futja a segélyből. A bokros domboldalon szatyorral kóborol egy magányos alak. Gombát keres, hogy kíségetse az otthoni éléskamrát. Másutt néhány rossz ruházatú ember sietős léptekkel viszi haza az erdőben gyűjtött vagy az erdőből lopott fát. Teológiailag kiművelt apostolként nézem ezt a mindennapi létéért küzdő világot. Elgondolkodom hitem alapjain, elgondolkodom azon, hogy mi tart meg engem ebben a világban Isten és az emberek mellett, ahol nincs nagyváros, ahol olyan sok a templom, olyan sokféle a lelkiség, olyan jól válogathatók a prédikációk között.

A felsővadász papnak 15 filiája van, már elgondolni is nehéz. *Azt mondják, hogy a kereszténység városi jelenség volt a kezdetben és később is. Emberek, közösség kell hozzá, akik és ami megtartja az egyes embert. Mi tart meg engem ott, ahol nincsenek teológiai professzorok, színvonalas vallási társaságok, amelyekben olyan jól el lehet felejteni, hogy körülöttünk szenved egy ország: ki fizikailag, ki lelkileg. Mit mondjak az okos szövegekben nem bízó embereknek, s mit mondjak magamnak, aki szintén elvesztette bizalmát a nagyon biztosan hangoztatott, kizárólagos szövegekben? Ma még nem tudok többet annál, mint amit eddig elmondtam. Egy táj megelevenedett történetét és jelenkori alakjait lámpám fénykörébe idézve azt hiszem, hogy hitemet most az emberek oldaláról kell felépítenem. Meg kell kérdenem jelen bizalmam tárgyairól a hegy minden oldalán élő ismerőseimet: jó lenne-e neked, ha szeretnének téged, ha irgalommal lennének irántad, nem bántanának, hanem megosztanák veled javaikat? Szeretnél-e szabad lenni, helyesnek látni az életedet, jó lenne-e, ha mindennap gondolkodni tudnál egy keveset dolgaidról? Ha nem néznének le azért, mert a földet túrod, mert proli vagy, mert cigány vagy, mert zsidó vagy, mert beteg vagy, mert buta maradtál, mert már csak az italban bízol, hogy egy kis időre megvigasztalja elnyúzott idegeidet? Ha lenne egy-egy percre erő,*

hogy felsóhajts Istenhez, aki a tied, vagy akit elvettek tőled, vagy akiről azt tudod, hogy mások beszélnek róla? Ilyeneket kérdezek tőlük és magamtól, jól tudván, hogy vannak elvek és van tudomány és van filozófia és van e szolgálóleánynak kenyéradó gazdája: a teológia. Mindezekkel megrakodva és a mai nap élményét hordva járok az utakon és arról álmodom, hátha feltűnik egy kútnál az az ismeretlen, aki úgy értette a kútra járó ember gondját és oly csodálatosan tudta a magasba emelni a bűnösök szívét. Keresem és lelkemben forgatom igazságaimat, abban bízva, hogy igazságaim e csokra ér ugyanannyit, mint mézajkú papok és széles látókörű elmék tanítása. Ha azt kérditek, miben bízom a jövőt illetően, ezt mondom: bízom abban, hogy a becsületes ember meg fogja érezni, mi az, amit úgy kívánhat magának, hogy az jó legyen más embertársának is. Végül bízom a helytállóknak, akik becsületesek tudnak maradni akkor is, amikor vesztésre áll az ügyük, amikor megkicsinyítetté kell élniük.

A hejcei otthonban élt egyfajta háziórizetben a kommunisták által odakényszerített Badalik püspök. Feljebb, a gönci várszerű plébánián, majd a kékedí kis házban lakott egy várúr méretű ember, Balogh István, aki a kassai egyházmegye papjaként vágta oda, hogy neki nem parancsol az egrí érsek. Az újhelyi temetőben már megnyugodott Bocsor Pista barátom: induló tanárként nem tudta összeegyeztetni lelkiismeretével az ötvenes évek hivatalos elvárásait, és ez a zárt osztályra sodorta. Későbbi élete is szüntelen küzdelem volt a becsületéért, amíg bírta a szíve. Ha a múltba nézek, Kazinczyt látom. A sátorhegyek vonulata mögött, a jótékony teremtő magányban dolgozott, háta mögött a várbörtönben eltöltött évekkel. A hűséges feleségét megörökítő szobor mintha hópelyhekből állna össze. Mellette és több mint fél tucat gyermeke mellett, elismerést nem várva és nem kérve dolgozott úgy, hogy munkája túlnőtt remtelakának határain. Igen, el kell fogadni a sorsunkat a maga valóságában, és dolgoznunk kell. Azt, amit tudunk, annyit, amennyire képesek vagyunk. Őszintén. Megszülethet belőle sok köteg levél, vagy – mint a Hernád partján – egy magyar biblia. Áldottak a csendes falvak és áldottak azok, akik megalacsonyítva is nagygyá lettek a kicsiségben.

Lement a Nap. Apám megtanított arra, hogy kedvemet leljem elmerülni a naplementék világában. Régi sétáinkon megbeszéltük a különös felhőalakzatokat, a színek, fények ezerféle változatát. Találgattuk, miféle tájak, várak, különös élőlények népesítik be az alkonyi eget. Ősszel a folyékony vas narancsos, rőt fényében izzik a fekete hegyek feletti boltozat, télen a korai alkony lilás-kékes-szürkés ködjei ereszkednek le csendesen a földre. Állok a föld fiaként, a fekete föld

sötétje előtt, s nézem az ég lobogó színjátékát. Igen, ott, a sötétség mögött lángol e világ éltető Napja. Láttam délben, s tudom, hogy holnap reggel visszatér.

Egy nappal idősebb lettem, s várom, hogy újra felkeljen a Nap.

1994. szeptember

KIRÁLY IGNÁCZ

INDULATRÓL KÖNNYEDÉN

Az ember óvatosan lépeget, ha bizonytalan alatta a jég vastagsága. Ebben a témában nem megyek oda, ahol vékony a jég, vagyis nem foglalkozom a számomra már ember alatti megnyilvánulásokkal. Vigyázni kell, nehogy behergelje magát az ember és maga is azt tegye, amit másoknál kritizál. Az indulat olyan köztapasztalati tényező az életünkben, mely a legocsmányabb megnyilvánulásokat is produkálhatja. Ugyanakkor megnyilvánulhat elviselhető, kulturált, sőt humoros formában is. Azt tapasztaltam magamon, hogy amikor tartósan ronda beszédű emberek körében voltam, rám ragadt a beszédstílusuk útszéli szokása. Csak úgy, ösztönösen hasonultam a környezethez. Bizony, az indulat olyan érzést, lelki állapotot kifejező megnyilvánulás, mely akaratlan, ösztönös és kontroll nélküli. Amikor megtörténik. Előtte, utána, indulat mentes helyzetben tud az ember önkritikát gyakorolni. Ha nem akarok lejárátódni környezetem és magam előtt, akkor erre is oda kell figyelnem. Volt már úgy, hogy valamin nagyon begurultam és csúnyán elkanyarítottam magamat. Gyorsan körül néztem, hogy remélem, senki nem hallotta meg! „A magyar nyelv az egyik legfigyelemre méltóbb szókinccsel rendelkező, melyből az idők folyamán vitathatatlanul a legszaftosabb átkozódásokat gyúrtuk össze.” (Lavati: A káromkodás anatómiája). Hallottam már azt is, hogy a lengyel-magyar barátság egyik közös jellemzője, hogy egymással versenyre kelhetünk az indulataink kifejezésének nyelvi formáit illetően. A lélektani tény azonban az, hogy a feszültséget oldani kell valahogy. Szóban is. Ez nem trágárság kérdése. A trágárság ugyanis egy koszos zsákutca csupán, mely a közvetlenség látszatában tetszelegve ocsmánykodik. Aki az online kommenteket megnézi, igazat ad nekem. Ami most engem érdekel, az az indulataink szitkozódó kifejezése. Az állatok viselkedésével foglalkozók azt is megkockáztatják, hogy az állatok is szitkozódhatnak, feldühítetten hanggal, gesztussal ki is fejezik

indulataikat. Lépj egy macska farkára és meg tudod, miről beszélek. Nyávogás, karmolás mutatja, hogy így van. Most a reagálások szóbeliségén gondolkozunk el. Tettekben is van ilyen. Egyszer egy nagy indulatot kiváltó helyzetben az asztalos vésőt belevágtam a gyalupadba a sértegető orra előtt. Veszélyes és veszélyeztető kirobbanás. Az indulat olyan, mint az árvíz. Ha nincs előre kiépített gátrendszer, mindent elsodorhat. Az emberi értelem mély bugyraiban ott lappangott régen is, és ma is ott van az indulat kifejezésének eszköztára, mely tettekben, szavakban, gesztusokban, sőt elnémulásokban, kivonulásokban is megmutatkozhat. Külső és belső gátak építése elengedhetetlen. 1355-ből származó Dubnici Krónikában olvashatjuk az első magyar írásos nyomát annak, hogy az akkor utált németek milyen indulat kifejezést hoztak ki öseinkből: „Veszteg légy, kurvanó fia németje!”. Ez a kitörés a nép megnevezése nélkül beépült a magyar közbeszédbe is. Hogy mennyire jeleskedtünk indulati kifejezésekben, azt a tiltások, büntetések is mutatják. 1595-ben Máramarosszigeten megvesszőzésig ment a büntetés. 1711-ben Kőszegen „az ördögadtazás”, „teremtettézés” büntetendő. Kézdivásárhelyen még a halálbüntetést sem zárták ki! De a magyarral nem lehet kitolni! Kitalálták a szelídített indulat-kifejezéseket. Ugyan arra gondolva, finomítottan. „Árgyéhusát” mondtak az arkangyal helyett. „Szomorúját” mondtak szentségít helyett. „Istállóját” kurjantottak az istennév kimondása helyett. A „terembúráját” kiáltották a teremtője helyett. A szakrális indulat-kifejezéseket elkenték, profanizálták és megúszták a büntetéseket. Ma is így van ez. Vagy nincs is így? Emlékezzünk, hogy a kommunista időkben született filmekben, írásokban legalább egy istenes káromkodásnak is szerepelnie kellett. A magukat szocialista realista művészeknek mondó írók ocsmány fröcskölődéssel írták le az indulatos helyzeteket. Talán vagyunk még néhányan, akinek kihullik kezéből a „szépirodalom” olyan kötete, mely útszéli stílussal, naturalisztikus kifejezésekkel akar modern lenni. Nyelvi édesanyánkat lealacsonyító indulati kifejezések az „egyszerű emberek” életének sajnós részévé váltak. „Ami szívemen, a számon” mondata remélem nem igaz. Ami a számon, ahhoz képest szebb, értékesebb, ami a szívemen van. Emlékszem, hogy a csepeli csögyárban a melósok egymás közötti kommunikációs stílusa bezzeg visszafogottá vált, mikor a főnökkel beszéltek. Illendőségből. Ha emberi minőségből beszéltek volna így, akkor ez maguk között, a melós környezetben is így lett volna. Tud az ember normálisan is reagálni, ha akar. Kifejezéseinkben megmutatkozik emberi minőségünk. Mondd meg, hogy indulatodat hogy fejezed ki és megmondom ki vagy. Együtt működésünk folytatása

érdekében ajánlott, hogy tompítsuk az éleinket. A szomszéd nénink azt mondja, hogy „az anyja bundás kenyérit”! Egyik ismerősöm „a kuruc életbe” kívánja a problémát. Ilyen a „basszus”, „a kutya fáját”, a „nagy túrót”. Igen. A jó szándékú változtatásnak megvan a lehetősége. Az emberen magán fordul, hogy hogyan fejezi ki indulatait.

A boldog emlékü Márton Áron püspököt szadították a román szekusok. Erőszakoskodtak vele és ő nagyon begurult. A vele börtönösködő paptársa szerint elkanyarította magát a szent életű püspök: „Azt, a szemed világát!”. A románul is beszélő papnak kellett elferdítve fordítani az indulatos kifejezést, hogy nagyobb baj ne legyen. Egyszer Halásztelken Dombi Feri bácsival kínlódtunk valaminek a javításával. Csak nem akart sikerülni. „Szidom az anyád!”- dördült el az atya. Sokszor hallottam Bulányi atya indulatos mondatát: „A fészkes fityfenébe!”. Ilyen szentéletre törekvő emberek hatottak rám, hogy tartsam kordában indulataim levezetésének eszköztárát. Otthon, gyermekkoromban más hatások is értek. Édesapám legdurvább mordulása az volt, hogy „A vénánti szarja le!” Kerestem ennek erdélyi eredetét és értelmét, de nem találtam, pedig székelyéknél is nagy kínálat van ez ügyben. János bátyám volt otthon a proletáriátus nyelvi megjelenítője, mikor dühében azt mondta, hogy „a bárcabitorló életbe!”. A mi finomlelkű édesanyánk ebben is szelíd volt. Ő volt az, aki egyszer gyermekeinken megbotráncozott, mert lehülyézték egymást: „hallottad ezt fiacskám?” Őt is indulatosá tudtuk tenni, mikor mi voltunk kis kölykök. Ekkor emelt hangon mondta: „A csuda fogja meg a dolgotokat!” Ilyen hatások hogyan segítettek indulataim kifejezésében? Lépegetéssel változtam. Tudatos küszködés és önnevelés is volt ebben. Kezdttem egy szalonképességet szándékoló, átfogalmazott kifejezéssel: „A kuruc életbe!”. De ez hamar átbillent az eredetibe. Anyázás mindig adta magát: „Az anyád keservit!”. Ez néha leváltódik játékosabb, a Tizedes meg a többiekben Sinkovits által mondott, érzelmileg olyan jól elnyújtható mondatba: „Hogy az a jóó moszkvai nagynénikéd!”. Szóval a női szavak mellett maradtam eddig. „Az anyád ne sirasson!” kifejezésem is ezt mutatja. Figyelem a hozzám közel állókat. Mit mondanak, ha a kalapáccsal az ujjukra csapnak? Egyik barátom nem bántja a bajok anyját, nagynénjét, hanem azt mondja, hogy „A rohadt életbe!”.

Drága Jézus, mit szólsz ezekhez? A Biblia tele van hirtelen fellobbanó heves érzelmi megnyilvánulásokkal. A héber ká'a azonban nem csak negatívumokat jelent, hanem Istennek népe iránti ragaszkodását, akkor is, ha ez büntetésben nyilvánul

meg (4 Moz. 25, Zsolt 79,5 stb). Istenük indulata a zsidó nép érdekében gerjed fel. Mikor megenyhül indulata, akkor szabadít, megbocsát (Ez 16,42, Joel 2,18). Ilyen vallási hagyományba születő Jézus, mit tanácsolsz? Az világos, hogy te is kifejezted indulataidat. Szegény Péter megkapta a lesátározás durvaságát (Mk 8,31-, Mt 16,27-). A kardokkal előhuzakodó, teljesen és tartósan értetlen tanítványokat is lehurrogta az „Elég!”, elég legyen. (Mk 9,34). No, a Heródes sem tehetette ki az ablakba, mikor titulusát megkapta: „Mondjátok meg annak a rókának...” (Lk 13,32). Számomra ezek azt sejtetik, hogy nem szégyen az, mikor indulatba jön az ember. Ahogyan és amivel ezt lereagálja, az lehet szégyene és lehet emberi minőségének is a megmutatója.

HABOS LÁSZLÓ

NEM KELL FÉLNI...

A bejárati ajtó előtt megbomlott a sor, mint mindig. A fiatal jehovisták egymást előzgetve igyekeztek az épületbe. Az ajtón betódult elől haladók hirtelen megálltak. Arcukra a váratlan megilletődöttség jellegzetes vonásai rajzolódtak. A hátulról igyekvők nekiütköztek a dermedten állókba. Az ügyeletes „figyelem, vigyázz!”-t üvöltött. A zsvij elnémult. A főhadnagy feléjük sem fordította fejét. Nagyokat lépkedve haladt a hosszúfolyosó előtti rács felé. A törzsőrmester, aki az ügyeletes elítelt íróasztala mellett állt, kéz és fej mozdulattal intett a megtorpant állománynak - továbbhaladási engedélyt adva -, majd egy lépést előre téve kitekintett a bejárati ajtó melletti üvegablakon. Az elítéltek összerendeződött sorban haladtak mindkét folyosó irányába. A főhadnagy türelmetlenül lépkedett a folyosói rács, és az ügyeletes íróasztala között. A karszalagos elítelt idegesen totyogott a hatalmasra nőtt pálma mellett. Megérkezett egy újabb brigád, a tehenészek csoportja, akik ugyanúgy jártak, mint az iménti gépműhelyes brigád. Az ügyeletes üvöltött, a törzsőrmester legyintett, az állomány pedig fegyelmezetten elhaladt. Kisvártatva megérkezett a KÖFEM-ben dolgozók brigádja is. A főhadnagy megállt és tekintetével egy fiatal szemüveges elítéltre figyelt. Miután az állomány elhaladt előtte, a tiszt maga mellé intette a bejárati ajtó mellett ácsorgó törzsőrmestert, és elindultak a hosszúfolyosón. Az ügyeletes nagyot sóhajtván leült íróasztala mellé. A zárkába lépett elítéltek halk zsvijja hullámszótt végig a cellában. Néhányan örömmel nyugtázták levelük érkezését párnájukra pillantva. A szemüveges

elítelt szeme is felragyogott, de miután tarisznyáját szekrényébe tette, felfigyelt a hirtelen lett csendre s társai megrémült tekintetére, és fejét a zárkaajtó felé fordította. Az ajtóban a főhadnagy állt kaján mosollyal arcán. A zárkába lépett törzsőrmester övéről leakasztotta a bilincset. A fiatal elítelt kérés nélkül nyújtotta kezét. Az altiszt megbilincselte és kivezette a zárkából. A még mindig kajánul mosolygó főhadnagy egy levelet vett elő zsebéből, és az elítelt arca elé emelve lobogtatta. A megbilincselte elítelt a kijárat ajtó felé haladt. Az ügyeletes felpattant székéből, üvöltött, majd miután a smasszerek a megbilincselte rabbal elhagyták az épületet, becsukta az ajtót. Leült asztala mellé, és bejegyezte naplójába, hogy a nyolcas cellából egy elítelt fogdára került. A fiatal katszolgos némán, a két smasszer előtt haladt maga előtt lógatva megbilincselte kezét. Ahogy a börtönudvaron haladtak, a szembejövő elíteltbrigád tagjai sapkájukat fejükről levéve köszöntek az előljáróknak. Az épület irányába haladt munkabrigádtól néhány lépésre leszakadva igyekezett egy fiatal szőke katszolgos, aki aggódó tekintettel követte hittársa mozgását. A fehérre festett rácsokon túl a fogdaőr kinyitotta az egyik cella ajtaját, majd arrébb lépett. A főhadnagy az ajtóban állva várta az elíteltet. A fogdaruhába öltözött rab lassan csoszogott néhány számmal kisebb mamuszában a fogdaajtó felé. Az ajtóhoz érve megállt, és mélyen az alacsony növésű tiszt szemébe tekintett. A fő-hadnagy az elítelt fejének magasságáig ágaskodott.

- Tudom én azt jól, hogy maga engem meg akar verni - motyogta halkán az elítelt fülébe.

- Ne féljen hadnagy úr, én az erőszakmentességem miatt vagyok bebörtönözve - válaszolta jól hallhatóan az elítelt, és két apró csoszogást követően belépett a cellába. A fogdaőr rákattintotta a kutyát, és kulccsal zárta az ajtót, majd mutatóujján megpörgette egyszer kulcskarikáját, s őrhelye felé lépkedett.

- Ezekkel az átkozottakkal mindig csak a gond van. De majd most elgondolkodhat magában a nagyokos! - mondta, mi-közben a főhadnagra mosolygott.

- Úgy bizony! - felelte a tiszt, miközben kilépett az épületből. A fogdacellában az elítelt megállt a vasajtó előtt. Szemével végignézett a magánzárkán, hátát nekitámasztotta a hűvös vas-ajtónak és elmosolyodott.

HANS KÜNG

AZ ELSŐ NAGY KONFLIKTUSOK AZ ÓSEGYHÁZBAN

Az Újszövetség alapján nem lehet vitatni: Az a Simon, akinek talán már maga Jézus a „Szikla” (arámul Kéfa, görögül Petrosz) melléknevet adta, ez a Betszaidából származó és Kafarnaumba házasodott halász – még ha utólagosan stilizálták is a szerepét – vitathatatlanul már Jézus nyilvános működése idején **a tanítványok szóvivője** volt (vö. Mk 8,29; 9,5; 10,28), úgyhogy neve a Tizenkettő körének élén jelenik meg (vö. Mk 3,16; Mt 10,2; Lk 6,14; ApCsel 1,13).

Péter: A pogányok felé fordulás

Mindenesetre Péter „primus inter pares” volt: **az első az egyenlők között**. Olyan férfi aki szenvedélyesen, de váltakozón és ingadozón latba vetette magát Jézusért, és akit már az első két evangélium sem idealizál, egyáltalán nem. A tévedékeny és hibázó emberek közé tartozik, nem hős és nem zseni. Értetlenségéről, kishitűségéről, megbízhatatlanságáról és végül a meneküléséről szépités nélkül beszámolnak az evangéliumok, ahogyan a többi tanítvány ilyen tulajdonságairól is. Csak Lukács – aki az ösgyülekezetet is mint példaképet idealizálja – enyhít vagy távolít el néhány botrányos vonást: Kihagyja Jézus Péterhez intézett Sátán-mondását annak messiási-hitvallása után (vö. Mk 8,27-33), a tanítványok javára lerövidíti a Getszemáni-jelenetet, aztán elsikkasztja a megjegyzést a tanítványok elmeneküléséről, és meglepően pozitív kijelentéseket tesz Péterről és a tanítványokról (vö. Lk 22,28.31-32).

Továbbá történelmileg biztos: Ha eltekintünk Mária Magdolnától és az asszonyoktól, akkor Péter volt **Jézus feltámadásának első tanúja** (vö. 1Kor 15,5; Lk 24,34), és az ő első húsvéti tanúvallomása alapján lehetett mindenképpen az egyház sziklájának tekinteni. De ugyanilyen bizonyossággal feltételezhetjük, hogy ama híres mondás Péterről mint arról a szikláról, amelyre Jézus építeni fogja egyházát (vö. Mt 16,17-19) – ez arám nyelvi jellegzetességet mutat, de feltűnő módon nincs párhuzama a többi evangéliumban –, nem a földi Jézus mondása, hanem a palesztinai gyülekezet, illetve Máté Húsvét utáni alkotása. Amit a történelmi Péter egy-egy témában hitt és prédikált, azt sem az Apostolok cselekedetei Lukács által szerkesztett beszédeiből,

sem az újszövetségi (nem hiteles) Péter-levelekből nem lehet előhívni.

Bizonyos: Péter mint a Krisztus-hitnek, illetve a zsidókból és pogányokból álló egyház egységének tipikus alakja már az Újszövetségben egyre fontosabb („Péter-tipológia” – vö. Mt 16,17-19; Lk 22,31-32; Jn 21,1-19). Az Apostolok cselekedetei első fejezetei szerint ő eleinte háborítatlanul a tanítványok szóvivője maradt, de semmiképpen sem rendelkezett kizárólagos tekintéllyel, pláne monarchikus-jogi vezető hatalommal (jurisdikcióval). Történelmileg megkerülhetetlen az a megállapítás, hogy a jeruzsálemi „apostoli zsinatig” (48 körül) Péter csak a Tizenkettő körével együtt, és később a három „oszlop” (vö. Gal 2,9) kollégiumában – Jakab (most ő van az első helyen!), Péter és János – birtokolta a jeruzsálemi ösgyülekezet vezetését.

Jeruzsálemben Péter ama toleráns zsidókereszténység képviselőjének mutatkozott, amely teljesen barátságosan viszonyult a páli pogánymisszióhoz – ellentétben például azokkal a Galáciában zavarodást okozó zsidókeresztényekkel, akik a törvény iránti teljes engedelmességet követeltek a pogánykeresztényektől, és rögtön kiváltották Pál apostol haragját. Hiszen a jeruzsálemiek (az említett három „oszlop”) és Pál között az apostoli zsinaton is hivatalos megegyezés született a misszió felosztásáról: Péter most „a körülmetéltek közötti apostoli szolgálatra” Isten által kijelöltnek (Gal 2,8), Pál pedig „a pogányok közötti szolgálatra” Isten által kiválasztottnak (Gal 2,8) számított. Ily módon Péter **a zsidók között végzett, a törvényhez kötött missziót** folytatott, amelynek következtében a birodalom különböző helyein zsidókeresztény gyülekezetek keletkeztek.

És **Róma**? Nem járt-e Péter a világ akkor fővárosában – az ismert egyháztörténelmi következményekkel? E tekintetben is célszerű történelmi elővigyázatossággal élni. Jóllehet biztos, hogy a Tizenkettő közül egyedül Péter folytatott missziót Jeruzsálemen kívül, és ámbár az utazásaira és a pontos időrendre vonatkozóan nem létezik a római császárság útjegyzéke, Péter antiókhiai tartózkodásáról (alighanem 49/50-ben) Pál tanúskodik (vö. Gal 2,11-12; ApCsel 15,7), és nagyon is lehetséges egy látogatás Korinthusban, ahol talán létezett egy zsidókeresztény csoport. Rómáról ellenben – amit Péter illeti – az egész Újszövetségben semmit sem olvasunk. És mindenekelőtt: sajátosan Péter „utódjáról” (és pedig Rómában) még utalásszerűen sincs szó.

Hiszen ez már a szikla-kép logikája alapján is eléggé valószínűtlen, mert Péter hite az egész egyház hitének állandó alapja kell, hogy maradjon!

Ámde a Péterre vonatkozó (eleinte egyházpolitikai tendenciától mentes!) Róma-hagyomány – az ún. Kelemen-levél (96 körül – Kel 5,4) és Antiókhiai Ignác (110 körül – A rómaiakhoz 4,3) olyan régi, annyira egységes és mindenekelőtt versenytárs nélküli, hogy történelmileg abból kell kiindulnunk, hogy életének végén Péter Rómában volt, és alighanem a nérói üldözés során szenvedett mártírhalált. Még ha a vatikáni bazilika alatti sírja archeológiailag nem azonosítható is: „Egyre növekvő egyetértés uralkodik azt illetően, hogy Péter Rómába ment, és ott szenvedte el a mártírhalált” – áll az 1974-ben, az USA-ban elfogadott Közös Lutheránus-Katolikus Nyilatkozatban”, mindenesetre egy jellemző „de” kitétel: „de nem létezik megbízható tanúságtétel arra vonatkozóan, hogy Rómában Péter mint fő vagy püspök valaha is előjárója lett volna a helyi egyháznak. Az Újszövetségből semmit sem tudunk meg Péter római utódlásáról”.

A római Péter-hagyomány teológia- és egyháztörténelmi következményeivel még behatóan kell majd foglalkoznunk, de már itt meg kell jegyeznünk azt, amit a katolikus újszövetséges, Paul Hoffmann mondott „a monepiszkopális gyülekezeti alkotmányról mint a későbbi hierokratikus egyházi struktúra alapjáról”: „A személyes karizmát a hivatali karizma helyettesíti, maga az intézmény válik annak hordozójává és szavatolójává, ’kegyelmi intézménnyé’; olyan folyamat ez, amely az egyház további története során a világtörténelem első racionális bürokráciájához vezet a középkori egyházban, és a 19. században végül – a pápa jurisdikciós primátusának dogmatizálása által törvényesítve – egy diktatórikus bürokrácia egyházas kiformalódásához, ahogyan az ma is meghatározza a ténylegesen létező katolicizmust.”

Jakab: kapcsolattartás a zsinagógával

Mégsem Róma, hanem **Jeruzsálem volt az első kereszténység fő helye és anyagyülekezete**. És legkésőbb az „apostoli zsinat” óta és különösen Péter elmenetele után egyre inkább más valaki vált központi alakká Jeruzsálemben: „az Úr testvére”, **Jakab**, akit azért neveztek így, mivel feltehetően ő volt a legidősebb Jézus négy testi testvére közül (vö. Mk 6,3 párh; Mt 13,55) – és akit nem szabad összetéveszteni a Zebedeus-fia Jakabbal, János

testvérével, aki a Tizenkettő közé tartozott, és akit 43 körül Heródesz Agrippa kivégeztetett (vö. ApCsel 12,1-3; ld. még 1Tessz 2,14-15). Jakab, Jézus testvére, aki testvéreihez hasonlóan eleinte szegyellte a külön Jézust, és aki a názáreti, tehát a szülővárosi összeütközésben nem állt Jézus oldalára (vö. Mk 6,1-3), nyilvánvalóan csak Húsvét után jutott el a Jézusba vetett hitre; az ő saját krisztusjelenési-élményéről Pál apostol számol be (vö. 1Kor 15,7; Gal 1,19). Az „apostoli zsinaton” nagyvonalúan belement a Pállal kötött kompromisszumba: a pogányból lett Jézus-hívóket felmentik a zsidó rituális törvények hatálya alól, de a zsidó Jézus-hívóknak feltétlenül ragaszkodniuk kell a törvény szigorú megtartásához. Az volt a cél, hogy zsidókeresztények és pogánykeresztények egyetlen egyházi közösségben élhessenek együtt, és a zsidókeresztények megmaradhassanak ősi zsinagógájukban – abban a reményben, hogy egész Izrael meg fog térni Jézushoz, a Messiáshoz.

Jézusnak ez a szigorúan törvényhű és személyében feddhetetlen testvére lett tehát Péter elmenetele után – az I. Agrippa idején, a negyvenes években bekövetkezett üldözéssel összefüggésben –, azonos nézetű „vénekkal” együtt **az ősgyülekezet legfőbb vezetője**, mint ilyen országos tekintéllyel bírt, és az elkövetkező időben is mértékadó tájékozódási alak maradt a zsidókereszténység számára. Miközben Simon Pétert „a szikla”-ként, Jakabot „az igaz”-ként tisztelték.

A zsidó történész, pap és szemtanú Josephus szerint (Ant., XX, 9, 1) őt, „a Krisztusnak nevezett Jézus Jakab nevű testvérét, valamint még néhány mást (zsidókeresztényt)” Festus prokurátor halála és utóda, Albinus megérkezése között elítélték. Ez feltehetően a 62-es évben történt, és a szaduceus főpap, II. Annás által vezetett legfőbb zsidó törvényszék („szinedrium”) vádjára feltehetően „törvényszegés” volt, büntetése pedig **megkövezés általi halál**, amit súlyos vallási bűncselekményekre szabtak ki. E justizmord éppen a farizeusok tiltakoztak („a városban különösen jogilag gondolkodók és a szigorú törvénymegtartásnak elkötelezettek”). Lehetséges, hogy Jakab mint egy messiási mozgalom vezetője politikai bizonytalanságot keltőnek tűnt, és nemcsak a Jézussal való rokonság terhelte, hanem az is, hogy befogadta és eltúrta Pált, a zsidó törvényektől szabad pogánymisszió képviselőjét. Mindenesetre mint „törvényszegőt” (és a szentély „megszentségtelenítése” miatt – vö. ApCsel 21,28; 24,6) nem sokkal később Pált is letartóztatták Jeruzsálemben, és két éves caesareai per után, két

évvel Jakab után, a 64-es évben Rómában kivégezték.

Vezetőjének, Jakabnak és a hozzá közel állóknak a kivégzése az ősgyülekezet számára „olyan katasztrófát jelentett, amelyet többé nem fog kiheverni”: „A papi nemesség hívei nyilvánvalóan ahhoz hasonló vallási-politikai veszélyt láttak a népre nézve Jakabban és barátáiban, mint 32 évvel korábban Jézusban” (M. Hengel, Jakobus, 74). Sok zsidókeresztény számára Jakab később legendává, egyre jobban megdicsőült és abszolutizált alakká vált; a neki tulajdonított levél több ponton helyesbíti Pált; a nem kánoni Héber evangéliuma (nem tévesztendő össze a kánoni Zsidókhöz írt levéllel) – ellentmondásban minden egyéb forrással – nem csupán a Jézus utolsó vacsoráján való részvételt tulajdonítja neki, hanem azt is, hogy a Feltámadott neki jelent meg elsőként.

Ennek az üldözésnek azonban **végzetes következményei** lettek arra vonatkozóan, hogy a fiatal keresztény gyülekezet hogyan viszonyult a zsidó tekintélyhez. Előbb a hellenista zsidókeresztény István kivégzése (és a hellenista zsidókeresztények elmenekülése Jeruzsálemből) és aztán a Zebedeus-fia Jakab kivégzése után ez a megkövezés biztosan lényegesen járult hozzá a zsidók és a zsidókeresztények közti szakításhoz. Az üldözésnek és aztán – a katasztrófális 70-es év után – a zsinagógából történt katasztrófának a zsinagógától való végérvényes elválás lett a következménye. **A keresztényeknek** a most farizeusi vezető réteg általi **kiközösítése** megelőzött minden keresztények általi zsidóüldözést. Bármilyen sajnálatos is, itt vannak a történelmi gyökerei már a zsidókeresztények antijudaizmusának is, ahogyan az a Máté-, és aztán különösen a János-evangéliumban lecsapódott. Ezért felvetődik a kérdés: Mi a helyzet a harmadik „oszloppal”, Jánossal?

Kiközösítés a zsinagóga által: János gyülekezete

A legújabb kutatás szerint a görögül íródott János-evangélium szerzője is zsidó volt: egy **hellenista zsidó**, aki mélyen meggyökerezett a Héber Bibliában és a zsidó bölcsességi hagyományban, és aki túlnyomórészt zsidókeresztény gyülekezetnek írt, amelynek azonban pogánykeresztény tagjai is voltak, akiknek többször is megmagyarázott zsidó fogalmakat és szokásokat. És akkor most feltűnik, hogy Péter nevétől eltérően, a harmadik vezető jeruzsálemi férfi neve, a minden gyülekezetben ismert és nagyra becsült Jakab neve szándékosan el

van hallgatva, sőt egy fontos jelenet egyenesen hitetlenként állítja be Jézus minden testvérét (vö. Jn 7,2-10).

Persze itt szem előtt kell tartanunk, hogy a János-evangélium megírásának idején, 100 körül, tehát több mint három évtizeddel az Úr testvére elleni justizmord után, Jakab útja – hitvallás Jézus, a Messiás mellett, illetve részvétel a zsinagóga istentisztelein és életében – Jeruzsálemben kudarcba fulladt. Mert most már érvényben volt a **keresztények formális kiközösítése**: az a végzetes „eretnekátok”, amelyet a zsidó-római háború és a Második Templom lerombolása után egy farizeusi irányítású „zsinat” mondott ki (a Jaffa melletti Jamniában, és amelyet minden zsinagógai istentisztelet elején megismételtek. Jóllehet ez más eretnekeket is érintett, de a Názáreti kifejezetten megemlített zsidó követőire vonatkozóan különösen is végzetes következményekkel járt: ők ugyanis most ki voltak zárva az istentiszteletről és a zsinagóga egész életéből, aminek nemcsak vallási, hanem döntően társadalmi és gazdasági következményei is voltak számukra: Minden köteléket totálisan elvágta, minden személyes és társadalmi kapcsolatot megakadályoztak és minden segítséget kizártak.

Miért van hát az Úr testvére, **Jakab** folyamatosan **elhallgatva**, sőt leminősítve a **János-evangéliumban**? A tübingeni egzegéta, Christian Dietzfelbinger utánajárt ennek a kérdésnek, és meggyőző megoldást mutatott be. Válasza: A Jézus hitelenséggel vádolt testvéreitől való elhatárolódások nem Jézus történelmi testvéreinek szólnak, hiszen ők már halottak, hanem azoknak a zsidókeresztény csoportoknak, amelyek még most is Jakabra és az ő útjára hivatkoztak. A János-evangélium szerzője ugyanis olyan gyülekezetben él, amelyben valóságga vált ama kizárás a zsinagógából (vö. Jn 9,22; 12,42; 16,2), és amely most a maga részéről egyáltalán semmiféle kapcsolatot nem akar a zsinagógával, mivel az már nem engedi meg Jézus üzenetének hirdetését, ellenségesen viszonyul a keresztény gyülekezethez, és ily módon a Jézussal szemben ellenséges, gonosz és sötét „világ” részének bizonyul. János gyülekezetében alighanem aggodalom uralkodott: „félelem a zsidóktól” (Jn 19,38; vö. 9,22; 12,42). A Jézus-kritikus zsinagógából most Jézussal szemben ellenséges zsinagóga lett.

A negyedik evangélium szerzője számára tehát már nem lehetséges a keresztények gyülekezete és a zsinagóga közti megegyezés: A

Jézusban való hit és a zsinagógához tartozás többé nem fér össze, és ha a kettő korábban összeegyeztethető volt is, az ilyen összeegyeztethetőség véget ért a zsinagóganak Jézusra és Jézus gyülekezetére mondott Nem!-e miatt. És így aztán a jánosi gyülekezet **a maga Nem!-jét állítja szembe azzal a Nem!-mel, amelyet a zsinagóga mondott ki a Messiás Jézusra**. Azzal szemben önmagát látja az új korszak új, bensőséges, átszellemült közösségének, amely egészen Jézusra mint a világ világosságára és a jó pásztorra összpontosít. Legyen szó akár a Kivonulás mannájáról, akár a vízadományról a Sátoros ünnepen vagy a végidő Lelkéről – most mindent arra a Jézusra vonatkoztatnak, aki a Templomot és a Törvényt is képviseli. A Tóra helyett Jézus „az út, az igazság és az élet”, csak általa juthat el az ember az Atyához (vö. Jn 14,6). És így aztán János szerint sem a rómaiak ítélik halálra Jézust mint politikai lázítót, hanem a zsidó tekintélyek, mégpedig az istenkáromlás vallási büntettségéért.

Azt aligha lehet már feltárni, hogy a jánosi gyülekezet – a nyilvánvalóan elégtelennek tekintett szinoptikus hagyományhoz képest – igen **magas krisztológiája** (Jézus mint a már Ábrahám előtt Istennél létező, mennyei Istenfiú) és szintén igen magas eucharisztia-értelmezése (Jézus mint az Élet kenyere) vajon előfeltétele vagy következménye volt-e a zsinagóga részéről történt kiközösítésnek. Annyi biztos: Az ilyen magas krisztológiai kijelentéseknek egyértelmű káromlásnak kellett feltűnniük az ortodox zsidóság szemében. Mindenesetre ez a vád tükröződik világosan az evangéliumban is, ahol már nem a törvénnyel (a szombattal) összefüggő konfliktusról van szó, hanem Jézusnak az Istennel való egyenlővé tételéről: „Ezért a zsidók még inkább az életére törtek, mivel nemcsak megszegte a szombatot, hanem Istent is Atyjának mondta, és ezzel egyenlővé tette magát Istennel” (Jn 5,18). Ami az evangéliumban Jézusnak címzett vádként jelenik meg, az annak a visszatükröződése, hogy „a zsidók” elvetették a gyülekezetet: „Nem a jótettedért kövezünk meg téged, hanem az istenkáromlásért, mivel te csak ember vagy, de Istenné teszed magadat” (Jn 10,33).

Ford.: g. g. a.

Forrás: Das Christentum. Wesen und Geschichte, Piper Verlag, 1994, 114-120.